

सत्यमेव जयते
महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२४-२०२५

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

मध्यवर्ती कारागृह मुद्रणालय, नागपूर

२०२४

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२४-२०२५

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	प्रकरण	पृष्ठ क्रमांक
१.	प्रस्तावना	१
२.	समग्र कार्यक्रम	२
३.	कार्यक्रम-	
(१)	पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (आस्थापना)	८
(२)	जल जीवन मिशन	११
(३)	ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम	१५
(४)	स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण)	३४
(५)	भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा	४०

प्रस्तावना-

१. राज्यात सर्व शहरांना व गावांना स्वच्छ पिण्याचे पाणी पुरवठ्याचा कार्यक्रम परिणामकारकरित्या राबविण्यासाठी शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र. शाकानि-१०९५/सीआर-२८९/१८ (रवका), दिनांक ९ नोव्हेंबर, १९९५ अन्वये “पाणी पुरवठा व स्वच्छता” या स्वतंत्र विभागाची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. सन १९९७-९८ या आर्थिक वर्षापासून या विभागाचे स्वतंत्र कार्यक्रम अंदाजपत्रक प्रकाशित करण्यात येत आहे.

२. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाचे सन २०२४-२०२५ चे कार्यक्रम अंदाजपत्रकामध्ये खालील चार प्रकरणांचा समावेश केला आहे.

(१) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (आस्थापना),

(२) ग्रामीण पाणी पुरवठा,

(३) ग्रामीण स्वच्छता,

(४) भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा.

३. कार्यक्रम अंदाजपत्रक म्हणजे मूल्यमापन अहवाल नव्हे, तरी पण पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाकडून कार्यान्वित करण्यात येणाऱ्या कार्यक्रमाचे स्वरूप लक्षात घेऊन, उपलब्ध असलेल्या माहितीच्या आधारे सर्व कार्यक्रमांची अघयावत माहिती प्रकाशनात देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

समग्र कार्यक्रम

१. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग :-

संपूर्ण महाराष्ट्र स्वच्छ बनविण्यासाठी "घरात शौचालय दारात पाणी" हे उद्दिष्ट साध्य करण्याचा निर्धार शासनाने केलेला आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थामार्फत लोकसहभागानुसार गुणवत्तापूर्ण सेवा उपलब्ध करून देवून, किफायतशीर खर्चात आणि पर्यावरणात्मकदृष्ट्या शाश्वत पद्धतीने ग्रामीण व नागरी भागातील रहिवाश्यांना सुरक्षित पिण्याचे पाणी व स्वच्छता सेवा पुरविणे आणि पाण्याच्या पुनर्भरण उपाययोजनांवर भर देण्यात आलेला आहे.

१.१ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या नियंत्रणाखाली महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा व राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन ही क्षेत्रीय कार्यालये कार्यरत आहेत. मा. प्रधान सचिव विभागाचे प्रमुख आहेत. त्यांचे मदतीस एक मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकारी, दोन सह सचिव व दोन उपसचिव तसेच अवर सचिव आणि कक्ष अधिकारी असे वर्ग-१ व वर्ग-२ चे राजपत्रित अधिकारी व अन्य कर्मचारी आहेत.

१.२ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाची कार्ये स्थूलमानाने पुढीलप्रमाणे आहेत-

- (१) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (खुद्द) ची आस्थापना, विभागाच्या नियंत्रणाखालील भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेची व जिल्हा परिषदांच्या पाणी पुरवठा विभागाची आस्थापना.
- (२) पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांबाबत धोरण ठरविणे. तसेच पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाची अंमलबजावणी.
- (३) महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या वैधानिक, घटनात्मक, धोरणविषयक आणि आस्थापना संबंधीच्या प्रकरणांबाबत कार्यवाही करणे.
- (४) पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम राबविण्यासंबंधात महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, जिल्हा परिषदा आणि भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांच्या कामाचे समन्वयन व संनियंत्रण करणे.

२. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण :-

राज्यातील पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे योजनाबद्ध रीतीने नियोजन, जलद विकास व उचित संनियंत्रण करण्याच्या दृष्टीने औपचारिकरित्या सन १९७६ मध्ये अधिनियमान्वये महाराष्ट्र पाणी पुरवठा व जलनिःसारण मंडळाची स्थापना करण्यात आली. राज्यातील पाणी पुरवठा व जलनिःसारण क्षेत्रातील योजनासंदर्भात संकल्पनेपासून प्रत्यक्ष अंमलबजावणीपर्यंत तसेच आर्थिक नियोजन आणि योजनांची दैनंदिन देखभाल व दुरुस्ती या सर्व बाबींमध्ये संपूर्णतः महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा एकात्मिक सहभाग होता. प्रस्तुत योजना राबविण्याप्रित्यर्थ योजनेवरील आस्थापना, अवजारे आणि अंमलबजावणीच्या खर्चापोटी सर्वसाधारणतः १७.५० टक्के एवढी रक्कम महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास मिळत असे. यातून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा दैनंदिन खर्च/वेतन व अन्य प्रशासकीय खर्च भागविला जात असे. सन १९९७ मध्ये उपरोक्त अधिनियमांत सुधारणा करण्यात येऊन, "महाराष्ट्र पाणी पुरवठा व जलनिःसारण मंडळाचे" "महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण" असे नामकरण करण्यात आले. तथापि, ७३ व्या व ७४ व्या घटना दुरुस्तीनुसार शासनाच्या विविध कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा योजना राबविण्याचे संपूर्ण अधिकार शासनाने संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थांना बहाल केल्यामुळे स्थानिक स्वराज्य संस्थांचा कल, योजना स्वतः राबविण्याकडे असल्याने, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला मिळणारा महसूल कमी झाला आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या उत्पन्नवाढीच्या दृष्टीने उपाययोजना करण्यात येत आहेत.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या कर्मचारी संख्येत एकूण ५०३८ पैकी ७४४ एवढे अभियंते आहेत. त्यांच्यापैकी बहुतेकांना किमान २० वर्षांचा प्रत्यक्ष कामाचा/अंमलबजावणीचा अनुभव आहे. यामुळे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण पाणी पुरवठा व जलनिःसारण क्षेत्रातील अभियांत्रिकीदृष्ट्या तंत्रज्ञान संपन्न व अनुभव संपन्न अभियंते असलेली देशातील अग्रगण्य संस्था आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने आतापर्यंत ४९२ नागरी योजना पूर्ण केल्या असून, ११५१४ ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना देखील पूर्ण केल्या आहेत.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत ९२ नागरी योजना आणि ९२९ ग्रामीण अशा एकूण १०२१ योजनांची कामे प्रगतीपथावर आहेत. २३ नागरी पाणी पुरवठा केंद्रे व २१ ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल व दुरुस्ती करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाची पुनर्रचना :-

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाची सध्याच्या व्हर्टिकल संरचनेत मुख्य अभियंत्यांची कार्यालये ठाणे, पुणे व नाशिक येथे स्थित असल्यामुळे क्षेत्रीय कार्यालयामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या विविध नागरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या व नागरी पाणी पुरवठा केंद्रांच्या कामाच्या संदर्भात स्थानिक पातळीवरील विधानमंडळ सदस्य व नागरिक, पदाधिकारी व अधिकारी यांना, मुख्य अभियंता यांना भेटण्यासाठी ठाणे, पुणे व नाशिक येथे यावे लागते. त्यामुळे व्हर्टिकलसची रचना अभिप्रेत असलेल्या कार्यपद्धतीप्रमाणे कामे करण्यास अडचणी येत आहेत. एखाद्या कामासाठी महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या नेमक्या कोणत्या कार्यालयाशी संपर्क साधावयाचा याबाबत सर्वसामान्य नागरिक व पदाधिकारी यांच्यामध्ये संभ्रम निर्माण झाला आहे. व्हर्टिकल संरचनेत सद्यःस्थितीत येत असलेल्या अनुभवानुसार व लोकप्रतिनिधी, स्थानिक स्वराज्य संस्था, मा. मंत्री महोदयांकडून होत असलेल्या मागणीनुसार पूर्वीप्रमाणेच प्रादेशिक मुख्य अभियंता स्वरूपाची संरचना अस्तित्वात आणण्याबाबतची बाब विचाराधीन होती. त्या अनुषंगाने सध्याची पुनर्रचना संपुष्टात आणून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण दिनांक २९ एप्रिल, २०१५ च्या आदेशानुसार ६ प्रादेशिक विभाग, मुख्य अभियंता कार्यालये, दिनांक १ मे, २०१५ पासून अस्तित्वात आणण्यात आली आहेत.

नागरी व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी, योजनांचे दैनंदिन परिचलन व देखभाल दुरुस्ती, प्रकल्प सल्लागार सेवा, खाजगी सहभागाचे प्रकल्प संनियंत्रण व संशोधन विकास आणि प्रशिक्षण, इत्यादी कामे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडे सोपविण्यात आलेली असल्याने, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या आस्थापनेवरील खर्च देखील महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या उत्पन्नातून करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास प्राप्त होत असलेले 'ई' अॅण्ड 'पी' शुल्क वारंवार कमी होत असल्याने, प्राधिकरणातील अधिकारी/कर्मचारी यांचे वेतन व भत्ते तसेच निवृत्तीवेतन यावरील खर्च कसा भागवावा हा गंभीर प्रश्न महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडे निर्माण झाला आहे. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण अधिनियमातील कलम २७ व २८ मध्ये शासनाने महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला आर्थिक सहाय्य करण्याची तरतूद केली आहे.

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या नियमित वेतन भत्त्यांचे दायित्व तसेच सेवानिवृत्त अधिकारी/कर्मचारी यांच्या निवृत्तीवेतनाचे दायित्व, राज्य शासनामार्फत स्वीकारण्याचा धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आला असून त्या अनुषंगाने दिनांक २३ मार्च, २०१७ रोजीचा शासन निर्णय, क्रमांक: मजीप्रा-२०१४/प्र.क्र. ३३ (अ)/पापु-२३, निर्गमित करण्यात आला आहे. कर्मचाऱ्यांचे वेतन, भत्ते व सेवानिवृत्तीवेतन यांचे दायित्व शासनाने स्वीकारल्यामुळे, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास ईटीपी व तांत्रिक सेवा शुल्कापोटी प्राप्त होणारे उत्पन्न शासनाकडे दरमहा जमा होणार आहे.

१. मध्यवर्ती कार्यालय :-

मध्यवर्ती कार्यालयामध्ये सदस्य सचिवांचे कार्यालय व त्या अंतर्गत मुख्य प्रशासकीय अधिकारी, संचालक (वित्त), मुख्य अभियंता (म.नि.), अधीक्षक अभियंता (मुख्यालय / समन्वय) अधीक्षक अभियंता गुणवत्ता परिक्षा पथक/ अधीक्षक अभियंता, मध्यवर्ती नियोजन संनियंत्रण व संकल्पचित्र कक्ष व अधीक्षक अभियंता (यांत्रिकी - ठाणे व नागपूर), तसेच ६ अंतर्गत लेखा परिक्षण कार्यालय समाविष्ट आहेत.

२. क्षेत्रीय कार्यालये :-

जोडपत्र—२ (अ)

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या क्षेत्रीय कार्यालयांची रचना

अ.क्र.	प्रादेशिक विभाग	कार्यालये				एकूण कार्यालये
		मुख्य अभियंता	मंडळ	विभाग	उपविभाग	
१.	मुख्य अभियंता, ठाणे	१	२	७	२२	३२
२.	मुख्य अभियंता, पुणे	१	२	७	३१	४१
३.	मुख्य अभियंता, नाशिक	१	३	५	१९	२८
४.	मुख्य अभियंता, औरंगाबाद	१	३	७	२३	३४
५.	मुख्य अभियंता, अमरावती	१	२	६	२१	३०
६.	मुख्य अभियंता, नागपूर	१	२	५	१५	२३
	एकूण ...	६	१४	३७	१३१	१८८

मित्रा : महाराष्ट्र पर्यावरण अभियांत्रिकी प्रशिक्षण आणि संशोधन संस्था, मित्रा, नाशिक :- महाराष्ट्र शासन, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक मजीप्रा-२०१२/प्र. क्र. १४३/पापु-२३, दिनांक २१ मे, २०१२ चे आदेशान्वये (संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र, नाशिक) स्वायत्त संस्था करण्यात आलेली आहे.

जोडपत्र—२ (ब)

सन २०२३-२०२४ या वर्षातील महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाचा पदांचा गोषवारा.

वर्ग	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण एकूण मंजूर पदे	कार्यरत कर्मचारी/अधिकारी			एकूण कार्यरत कर्मचारी
		महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	जिल्हा परिषद (प्रतिनियुक्ती)	इतर (प्रतिनियुक्ती)	
अ	८१५	३७७	३७७
ब	११५५	३७७	३७७
क	२३२४	६४०	६४०
ड	७४४	३४२	३४२
एकूण ...	५०३८	१७३६	१७३६

सन २०१९-२०२० या कालावधीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ५०५० पदे दर्शविण्यात आली होती. त्यापैकी शासन निर्णय क्र. मजीप्रा-१९१७/प्र.क्र. २४७/पापु-२३, दि. २८ मार्च, २०१९ च्या शासन निर्णयानुसार वर्ग ड पदावरील पदे २५ टक्के निरसित करणेबाबत कळविण्यात आले होते. त्यानुसार मध्यवर्ती कार्यालयाचे परिपत्रक क्र. मजीप्रा ईएसटी २०१८/सीआर-४३/आस्था-७, दि. २१ मे, २०१९ अन्वये वर्ग ड मधील एकूण १९४ पदे निरसित करण्यात आली आहेत. त्यामुळे एकूण ५०५० पदामधून १९४ पदे रद्द केल्यामुळे सद्यःस्थितीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ४८५६ एवढी पदे शिल्लक होती. त्यापैकी मजीप्राच्या आस्थापनेवर जिल्हापरिषदेवरील ३४ कार्यकारी अभियंता व २०७ उप अभियंता पदे अशी एकूण २४१ पदे दर्शविण्यात आली होती. आता जिल्हा परिषदांतर्गत ग्रामीण पाणीपुरवठा विभागातील पदांचा सुधारित आकृतीबंध दिनांक २८-१२-२०२२ च्या शासन निर्णयान्वये निश्चित करण्यात आला आहे. त्यानुसार जिल्हा परिषदेवरील ३४ कार्यकारी अभियंता व ३८९ उप अभियंता पदे अशी एकूण ४२३ पदे दर्शविण्यात येत आहेत. सदर पदे एकूण मंजूर पदातून वगळून सद्यःस्थितीत मजीप्राच्या आस्थापनेवर एकूण ४६१५ (५०३८-४२३) एवढी पदे मंजूर आहेत.

जोडपत्र—२ (क)

1.	Central Office, CIDCO Bhavan.	1
2.	C.P.D.M. Circle.	1
3.	Superintending Engineer (Mech.)	2
4.	Executive Engineer (Mech.)	1
5.	Research and Training Center, Nashik.	1
6.	Internal Audit Center.	6
7.	Zonal Office.	5

३. पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम :-

१. "पिण्याचे पाणी" ही लोकांची मूलभूत गरज आहे, हे लक्षात घेऊन पेयजल पुरवठ्यास राज्य शासनाने तसेच केंद्र शासनानेही प्राधान्य दिले आहे.

२. राज्य शासनाच्या सुधारित धोरणानुसार, सन २०००-०१ पासून पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रम हा मागणी आधारित व समूहसहभाग या तत्वावर राबविला जातो.

३. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार, जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करणे आणि मिशन अधिकाधिक परिणामकारक होण्याकरिता सध्या अस्तित्वातील अंमलबजावणीसाठीच्या प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्याबाबत शासन निर्णय क्र. जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१० (०७), दिनांक ४ सप्टेंबर, २०२० अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत महाराष्ट्र राज्याकरीता मंजूर निधी व गत काही वर्षांतील मंजूर पाणी पुरवठा योजनांचा आढावा घेतला असता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या निदर्शनास आले की, गत तीन वर्षांपेक्षा अधिक कालावधीतील रखडलेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांपैकी बहुतांश योजना लोकवर्गणी अभावी व लोकवर्गणीशी निगडित ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या प्रश्नांमुळे रखडलेल्या आहेत. त्यामुळे शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१९९४/प्र.क्र. २२/पापु-०७, दिनांक ९ जुलै, २०१७ अन्वये, ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारण्यात येत असलेली लोकवर्गणी पूर्णतः रद्द करण्यात आली आहे. तथापि, या शासन निर्णयापूर्वी ज्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी पूर्णतः अथवा अंशतः लोकवर्गणीची रक्कम जमा करण्यात आलेली असेल तर अशी जमा केलेली लोकवर्गणीची रक्कम संबंधित संस्थेस अथवा अंमलबजावणी यंत्रणेस परत केली जाणार नाही व अशा पाणी पुरवठा योजनांमधील उर्वरित लोकवर्गणीची तरतूद पाणी पुरवठा योजनांच्या किंमतीमध्ये समाविष्ट करण्यात येईल, अशी तरतूद शासन निर्णयात करण्यात आलेली आहे.

४. ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांतर्गत (१) सर्वसाधारण योजना, (२) मागासवर्गीयांसाठी विशेष घटक योजना, (३) आदिवासी भागासाठी आदिवासी उपयोजना या प्रमाणे राज्य वार्षिक योजनेत, जिल्हा नियोजन समितीच्या मान्यतेनुसार स्वतंत्र तरतूद करण्यात येते.

५. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमांतर्गत नळ योजना (खास उपाय), साध्या विहिरी व विंघण विहिरी या उपाययोजना घेण्यात येतात. उच्च क्षमतेच्या विंघण विहिरीवर वीज पंप बसवून लघु नळ पाणी पुरवठा योजना राबविण्यात येतात. ज्या ठिकाणी साधी विहिर अथवा विंघण विहिरीद्वारे पाणी पुरवठा करणे शक्य नसते, अशा गावांसाठी नळ पाणी पुरवठा योजना राबविली जाते.

६. शासन निर्णय क्रमांक जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ व दिनांक २२ सप्टेंबर, २०२१ अन्वये जल जीवन मिशन अंतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या तांत्रिक/प्रशासकीय अंमलबजावणीचे खालीलप्रमाणे अधिकार प्रदान करण्यात आले आहेत—

१. तांत्रिक मान्यतेचे अधिकार :

खालील तक्त्यात नमूद केल्याप्रमाणे तांत्रिक मान्यता देण्यास संबंधित अधिकारी सक्षम राहतील.

अनु- क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार	तांत्रिक मान्यतेचे अधिकार		
		कार्यकारी अभियंता	अधीक्षक अभियंता	मुख्य अभियंता
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	रु. २.०० कोटीपर्यंत सर्व	रु. २.०० कोटी ते रु. ५.०० कोटी	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	रु. २.०० कोटीपर्यंत सर्व	रु. २.०० कोटी ते रु. ५.०० कोटी	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

२. प्रशासकीय मान्यतेचे अधिकार

अनु- क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार	प्रशासकीय मान्यतेचे अधिकार (दरडोई खर्चाच्या निकषात बसणाऱ्या योजनांसाठी)			
		ग्रामपंचायत	जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन	शासनस्तरावर	
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	रु. १५ लक्ष पर्यंत *गावांतर्गत कामे	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना	...	निरंक	रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार वरील तांत्रिक व प्रशासकीय मान्यता अधिकारांबाबत खालील सुचना नमूद आहेत.-

- (i) *रु. १५ लक्ष पर्यंत गावांतर्गत घ्यावयाची कामे यामध्ये रु. १५.०० लक्ष पर्यंतची गावासाठी स्वतंत्र पाणी पुरवठा योजना त्याचप्रमाणे घरगुती नळ जोडणी (FHTC) तसेच सुधारणात्मक पुनर्जोडणीची कामे समाविष्ट असतील.
- (ii) जल जीवन मिशन अंतर्गत राज्यस्तरीय योजना मंजूरी समितीची मान्यता प्राप्त वार्षिक कृती आराखड्यामध्ये समाविष्ट असलेल्या योजनाच जल जीवन मिशनमधून राबविण्यात येतील.
- (iii) जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनस्तरावरील जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समिती रु. ५.०० कोटी मर्यादेपर्यंतच्या योजनांना प्रशासकीय मान्यता प्रदान करेल. प्रशासकीय मान्यतेचे आदेश सह अध्यक्ष, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन तथा मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या स्तरावरून निर्गमित करण्यात यावेत.
- (iv) जल जीवन मिशनअंतर्गत पाणी पुरवठा योजनांना सक्षम प्राधिकाऱ्यांची तांत्रिक तपासणी व तांत्रिक मान्यता प्राप्त झाल्यानंतरच योजना प्रशासकीय मान्यतेसाठी पाठविण्यात याव्यात. प्रशासकीय मान्यतेसाठी प्रस्ताव सादर करतांना त्यासोबत योजनांचा सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR), अंदाजपत्रक व तांत्रिक मान्यतेच्या आदेशाची प्रत सादर करावी.
- (v) रु. ५.०० कोटीपेक्षा अधिक किंमतीच्या योजनांचे प्रस्ताव क्षेत्रीय कार्यालयांकडून राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडे पाठविण्यात येतील.
- (vi) रु. ५.०० कोटी ते रु. ३०.०० कोटी पर्यंतच्या योजनांची छाननी करण्यासाठी सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची तांत्रिक छाननीसाठी उपसमिती राहिल. (शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक २२ सप्टेंबर, २०२१ नुसार)

- (१) अध्यक्ष : सदस्य सचिव, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
- (२) सदस्य : मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन
- (३) सदस्य : मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकार, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
- (४) सदस्य : प्रकल्प संचालक (वित्त), जल जीवन मिशन
- (५) सदस्य : कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग (संबंधित जिल्हा परिषद)
- (६) सदस्य : उपसंचालक, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा (संबंधित प्रादेशिक विभाग)
- (७) सदस्य सचिव : अधीक्षक अभियंता (मुख्यालय), महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

रु. ५.०० कोटी वरील योजनांना राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनस्तरावरील समितीने शिफारस केल्यानंतर शासनामार्फत प्रशासकीय मान्यता देण्यात येईल.

- (vii) दरडोई खर्चाच्या निकषात न बसणारे प्रस्ताव शासनाकडे मान्यतेसाठी आल्यानंतर या प्रस्तावांवर मा. मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांच्या स्तरावरील समितीमार्फत कार्यवाही करण्यात येईल.

३. क्षेत्रीय स्तरावरील अंमलबजावणीचे अधिकार :

(शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार).

अनु- क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार	अंमलबजावणीचे अधिकार		
		ग्रामपंचायत	जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना ...	रु. १५.०० लक्ष पर्यंत	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना ...	निरंक	रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

४. निविदा स्विकृतीचे अधिकार :

खालील तक्त्यात नमूद केल्याप्रमाणे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या निविदा स्विकृतीचे अधिकार खालीलप्रमाणे संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्यांना प्रदान करण्यात येत आहेत. (शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०, दिनांक १० मार्च, २०२१ नुसार) :

अनु- क्रमांक	ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेचा प्रकार	निविदा स्विकृतीचे अधिकार (अंदाजपत्रकीय दराने प्राप्त होणाऱ्या निविदांसाठी)		
		ग्रामपंचायत	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
१.	स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना ...	रु. १५.०० लक्ष	रु. १५.०० लक्ष ते रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व
२.	प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना ...	निरंक	रु. ५.०० कोटीपर्यंत	रु. ५.०० कोटीवरील सर्व

(i) अंदाजपत्रकीय दरापेक्षा अधिक रकमेच्या निविदा प्राप्त झाल्यास, अशा निविदा स्विकृतीसाठी, शासनाची पूर्व मान्यता घेणे आवश्यक राहिल. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांच्या निविदा स्विकृतीसाठी प्रचलित कार्यपध्दती कायम राहिल.

(ii) जल जीवन मिशन अंतर्गत मंजूर झालेल्या पाणी पुरवठा योजनांसाठी सदर शासन निर्णय लागू राहिल. तथापि, ज्या योजनांची निविदा स्विकृती या शासन निर्णयापूर्वीच झालेली असेल अशा योजनांसाठी या शासन निर्णयातील तरतुदी लागू राहणार नाहीत.

परिचालन व देखभाल

शासन निर्णय, दिनांक १७ मार्च, २०१० व दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ नुसार स्वतंत्र व प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर किमान १ वर्ष ही योजना हाताळणे कंत्राटदारावर बंधनकारक आहे. त्यानंतर स्वतंत्र योजनेच्या परिचालन व देखभालीची जबाबदारी संबंधित ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची आहे व प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेच्या प्रचालनाची जबाबदारी शिखर समितीची आहे.

- (अ) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना (स्वतंत्र/प्रादेशिक) संबंधित समितीकडे हस्तांतरित न झाल्यास योजनेच्या प्रचालनाची जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणेची आहे.
- (आ) योजना कार्यान्वित केल्याच्या तारखेपासून ज्या ग्रामपंचायतीस पाणी पुरवठा करण्यात येत असेल त्यांना देण्यात येणाऱ्या पाण्याच्या प्रमाणात व आवश्यक पाणीपट्टीनुसार देयक आकारणी योजनेची अंमलबजावणी करणाऱ्या यंत्रणेने (जिल्हा परिषद अथवा महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण) करून देयकांची वसुली संबंधित लाभार्थी ग्रामपंचायतकडून करावी.
- (इ) स्वतंत्र व प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रचलना संदर्भात संबंधित कंत्राटदाराशी करारनामा करून योजना पूर्ण झाल्यानंतर ३ ते ५ वर्षे कालावधीसाठी देखभाल करण्याचा पर्याय अंमलबजावणी यंत्रणेस आहे.

कंत्राटदारामार्फत योजना पूर्णत्वानंतर करावयाच्या देखभाल दुरुस्तीचा खर्च पाणी पुरवठा योजनेच्या सविस्तर प्रकल्प अहवालात तसेच योजनेच्या भांडवली खर्चात समाविष्ट करता येणार नाही. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीबाबत शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ च्या शासन निर्णयातील तरतुदी लागू राहतील.

त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण

सर्व प्रकारच्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करणे अनिवार्य करण्यात आले आहे. त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणाबाबतचे सविस्तर निर्देश शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ६१/पापु-०७, दिनांक १५ जून, २०१५ अन्वये देण्यात आले आहेत. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करण्यासाठी शासकीय पदवी/पदविका अभियांत्रिकी महाविद्यालये व शासकीय आय. आय. टी. संस्था यांना मुभा देण्यात आलेली आहे. या निर्णयाद्वारे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे दोन टप्प्यावर त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षण करण्याचे बंधन घालण्यात आले आहे. त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणामुळे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना विहित मुदतीत, निश्चित केलेल्या तपशीलानुसार पूर्ण होणे अभिप्रेत आहे.

देखभाल दुरुस्ती

ग्रामीण पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर ती योजना किमान एक वर्ष चालविणे कंत्राटदारावर बंधनकारक करण्यात आले असून, संबंधित कंत्राटदारामार्फत किमान तीन ते पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी योजनेची देखभाल-दुरुस्ती करण्यासाठी करारनामा करण्याची मुभा अंमलबजावणी यंत्रणांना देण्यात आली आहे.

७. ग्रामीण व नागरी पाणी पुरवठ्याच्या नियमित कार्यक्रमाशिवाय, टंचाई परिस्थितीत पिण्याचे पाणी पुरवठा करण्यासाठी अनेक कायम, निमकायम व तात्पुरत्या उपाययोजना घेण्यात येतात.

८. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या धोरणानुसार योजनेची निवड, आखणी व अंमलबजावणी ही संबंधित गावाच्या ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीने करावयाची असून, योजनेच्या देखभाल दुरुस्तीवरील १०० टक्के खर्च संबंधित लाभार्थ्यांनी करावयाचा आहे. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीमधील शासन यंत्रणेचा सहभाग हा सहाय्यकर्त्यांचा राहणार आहे. त्यामुळे शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीबाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना पारित करण्यात आल्या आहेत. या शासन निर्णयानुसार देखभाल दुरुस्तीसाठी खालील बाबींचा अवलंब करण्याची मुभा योजना अंमलबजावणी यंत्रणांना देण्यात आली आहे—

- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती करण्याची मुख्य जबाबदारी स्थानिक स्वराज्य संस्था/अंमलबजावणी यंत्रणांची आहे.
- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीसाठी शासन स्तरावरून दरवर्षी देखभाल दुरुस्ती प्रोत्साहन अनुदान वितरीत करण्यात येते.
- ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल दुरुस्ती सुरळीतपणे न होण्याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे योजना पूर्णत्वानंतर योजना चालविण्यासाठी दरवर्षी किती रकमेची आवश्यकता आहे, याचा आर्थिक ताळेबंद स्थानिक स्वराज्य संस्थांकडे/अंमलबजावणी यंत्रणांकडे नाही. त्यामुळे दरवर्षी किती पाणीपट्टी आकारण्यात यावी, याचे नियोजन नाही. (आकारण्यात येणारी पाणीपट्टी ही आवश्यकतेपेक्षा फारच कमी आहे) तसेच आकारण्यात येत असलेल्या पाणीपट्टीची वसुली देखील फार कमी आहे.
- दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्ती प्रक्रियेत आमूलाग्र बदल करण्यात आले असून, या संदर्भातील दिनांक १७ ऑगस्ट, २००९ व दिनांक २० एप्रिल, २०१२ रोजीचे शासन निर्णय रद्द करण्यात आले आहेत.

• दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयातील महत्वाच्या तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत—

(१) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल-दुरुस्ती करण्यासाठी पारित केलेल्या सूचना अंमलबजावणी यंत्रणांना बंधनकारक नसून, त्या मार्गदर्शक स्वरूपाच्या ठेवण्यात आल्या आहेत. ग्राम पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीची मुख्य जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणांची/समित्यांची असल्याने या यंत्रणा/समित्या त्यांची स्वतंत्र देखभाल-दुरुस्तीची प्रक्रिया राबवू शकतात.

(२) ग्राम पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर किमान एक वर्ष ही योजना चालविणे कंत्राटदारावर बंधनकारक करण्यात आले आहे.

(३) योजना हस्तांतरित झाल्यानंतर योजनेच्या देखभाल-दुरुस्तीची जबाबदारी योजना हस्तांतरित करून घेणाऱ्या यंत्रणांवर सोपविण्यात आली आहे.

(४) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीसाठी जिल्हा परिषद स्तरावर स्थापन केलेल्या जिल्हा देखभाल-दुरुस्ती निधीमध्ये शासनाकडून देय असलेल्या देखभाल-दुरुस्ती निधीचे वितरण सर्व जिल्हा परिषदांना मंजूर वार्षिक कृती आराखड्याच्या रकमेच्या प्रमाणात थेट करण्याचे निश्चित केले. (यापूर्वी जिल्हापरिषदांकडील मागणीनुसार निधीचे वितरण केले जात होते.)

(५) जिल्हा देखभाल-दुरुस्ती निधीमध्ये जिल्हा परिषदांनी त्यांच्या एकूण उत्पन्नाच्या किमान २० टक्के रक्कम जमा करणे बंधनकारक करण्यात आले आहे. ही २० टक्के रक्कम भरण्यासाठी पिण्याच्या पाण्यावरील पाणीपट्टी विचारात घेता येणार नाही.

(६) जिल्ह्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीवर मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचे नियंत्रण ठेवण्यात आले आहे.

(७) योजनांची देखभाल-दुरुस्ती नियमितपणे होण्यासाठी व स्थानिक पातळीवर होण्यासाठी यंत्रणा/समित्यांकडील कर्मचाऱ्यांना व अधिकृत नळजोडणीकारांना प्रशिक्षण देण्याचे निश्चित केले आहे.

(८) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची देखभाल-दुरुस्ती खाजगी यंत्रणा/कंत्राटदारांकडून करून घेण्यासही काही अटीच्या अधीन राहून मान्यता देण्यात आली आहे.

(९) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीकरिता पुरेसा निधी उपलब्ध होण्यासाठी व देखभाल-दुरुस्तीकडे काटेकोर लक्ष देता यावे यासाठी देखभाल-दुरुस्तीचा स्वतंत्र अर्थसंकल्प तयार करण्याचे बंधनकारक करण्यात आले आहे.

(१०) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीकरिता निधी वितरीत करण्याची जबाबदारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्यावर सोपविण्यात आली आहे.

(११) दिनांक १७ ऑगस्ट, २००९ च्या शासन निर्णयान्वये निश्चित केलेले देखभाल-दुरुस्तीच्या निधी वितरणाचे निकष रद्द करण्यात आले असून, जिल्ह्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीमध्ये प्राधान्यक्रम ठरवून देखभाल-दुरुस्तीची कामे हाती घेण्याचे अधिकार मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांना देण्यात आले आहेत.

(१२) दिनांक २० एप्रिल, २०१२ च्या शासन निर्णयान्वये तयार केलेल्या योजना नुतनीकरण निधीची तरतूद रद्द करण्यात आली असून, योजना नुतनीकरण निधीमध्ये उपलब्ध असलेला सर्व निधी जिल्हा देखभाल-दुरुस्ती निधीमध्ये वर्ग करण्याच्या सूचना सर्व संबंधितांना देण्यात आल्या आहेत.

(१३) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीसाठी दिनांक १७-१०-२०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित केलेल्या सुधारित मार्गदर्शक सूचनांना दिनांक १० मार्च, २०१५ रोजी शुद्धीपत्रक निर्गमित करण्यात आले आहे. त्यानुसार दिनांक १७ ऑक्टोबर, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयातून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणास सूट देण्यात आली असून, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाला देखभाल-दुरुस्ती प्रोत्साहन अनुदानाची रक्कम शासन स्तरावरून थेट वितरीत करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

९. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील शासन निर्णय क्रमांक-ग्रापाधो-२०१९/प्र. क्र. ४९/पापु-०७, दिनांक २१ ऑगस्ट, २०१९ अन्वये राज्यातील राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम या कार्यक्रमांतर्गत प्रगतीपथावरील योजनांकरिता सौर उर्जा प्रकल्प राबविणे, त्याकरिता येणारा खर्च हा ज्या कार्यक्रमांतर्गत योजनांना मंजुरी मिळाली आहे, त्या योजनांच्या अंदाजपत्रकात समाविष्ट करण्यात यावा. सदर सौर उर्जा प्रकल्पांची निविदा प्रक्रिया एकत्रितपणे मध्यवर्ती कार्यालयाकडून महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडून राबविण्यात यावी.

१०. राज्यात सन २०००-२००१ पासून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान राबविण्यात येत आहे.

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय (आस्थापना)

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग मंत्रालय (खुद्द) च्या एकूण १५४ पदे नियमित + २२ मनुष्यबळ सेवा बाह्ययंत्रणेद्वारे अशा सुधारित आकृतीबंधाचा शासन निर्णय दि.२८-१२-२०२३ रोजी महाराष्ट्र शासनाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आलेला आहे.

२. या विभागाचे प्रमुख प्रधान सचिव हे पद भारतीय प्रशासन सेवेतून भरण्यात येते. या विभागाकरीता १ सह सचिव व ३ उप सचिवांची पदे मंजूर असून, त्यापैकी किमान १ पद भारतीय प्रशासन सेवेतून भरण्यात येते. या व्यतिरिक्त, मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्यकारी अधिकाऱ्याचे १ पद मंजूर असून हे पद महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणातील मुख्य अभियंता दर्जाच्या अधिकाऱ्याची प्रतिनियुक्ती करून भरण्यात येते. तसेच दि.२८-१२-२०२३ रोजीच्या सुधारित आकृतीबंधात सहसंचालक सांख्यिकी या नवीन पदाला मान्यता देण्यात आलेली आहे. विभागात अवर सचिवांची १० पदे, कक्ष अधिकारी गट राजपत्रित अधिकाऱ्यांची १९ पदे असून त्यांच्या मदतीस सहायक कक्ष अधिकारी, लिपिक-टंकलेखक व अन्य गट- ड संवर्गातील कर्मचारीवृंद आहे.

३. राज्यातील प्रत्येक नागरिकाला पिण्याचे शुद्ध पाणी उपलब्ध करून देणे व स्वच्छतेविषयी सर्व सोयीसुविधा उपलब्ध करून देणे हे या विभागाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. या विभागामार्फत केंद्र पुरस्कृत जलजीवन मिशन, स्वच्छ भारत मिशन (ग्रा), अटल भूजल योजना, राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, शिवकालीन पाणी साठवण योजना, संत गाडगेबाबा नागरी ग्रामीण स्वच्छता अभियान, महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प, जलविज्ञान प्रकल्प, सुजल निर्मल अभियान व जलस्वराज्य टप्पा-२ अशा विविध महत्वाकांक्षी योजना राबविल्या जातात. केंद्र शासनाकडून या विभागास उपलब्ध होणाऱ्या अनुदानाचे संनियंत्रण राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन यांच्यामार्फत केले जाते.

४. या विभागातील उप सचिव (अर्थसंकल्प) यांच्या अधिपत्याखालील कार्यासनांमार्फत, विभागास केंद्र व राज्य शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या सर्व निधींचे नियोजन, वाटप, तसेच नागरी दलित वस्तीविषयक प्रशासकीय बाबी व निधी वितरण, नागरी पाणी पुरवठा व स्वच्छता विषयक बाबी तसेच पाणी टंचाई उपाययोजना इत्यादी बाबी हाताळल्या जातात. उपसचिव (आस्थापना) यांच्या अधिपत्याखालील कार्यासनांमार्फत पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग (खुद्द) मधील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या आस्थापनाविषयक व सेवाविषयक बाबी हाताळल्या जातात. तसेच विभागातील लेखा परीक्षण व खर्चमेळाच्या बाबी हाताळल्या जातात.

५. सह सचिव (भाप्रसे) यांच्या अधिपत्याखालील कार्यासनांकडून ग्रामीण स्वच्छतेशी संबंधित धोरणात्मक तसेच निधी वितरण विषयक बाबी, जलस्वराज्य टप्पा-२, पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता राखण्याविषयी धोरणात्मक बाबी व निधी वितरण विषयक बाबी हाताळल्या जातात. तसेच महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा व ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागातील अधिकारी/कर्मचारी यांच्या आस्थापनाविषयक व सेवाविषयक बाबी हाताळल्या जातात. मुख्य अभियंता तथा विशेष कार्य अधिकारी यांच्या अधिपत्याखालील कार्यासनांमार्फत ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रस्तावांची छाननी करून ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देणे, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रस्तावांची छाननी करून ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देणे तसेच निधी वितरण विषयक कामे हाताळली जातात.

६. या विभागाच्या अधिपत्याखाली महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन व जिल्हा परिषदेतील ग्रामीण पाणी पुरवठा अशा यंत्रणा कार्यरत आहेत. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांची कामे करण्यात येतात. भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेमार्फत भूजलाशी निगडित कामकाज हाताळले जाते व जिल्हा परिषदेतील ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागामार्फत जिल्ह्यात कार्यरत असलेल्या पाणी पुरवठा योजनांशी संबंधित कामे हाताळली जातात. तसेच राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन मार्फत राज्यामध्ये पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमांची परिणामकारक अंमलबजावणी केली जाते.

७. या विभागाच्या अधिपत्याखाली राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन ही यंत्रणा कार्यरत आहे. या अभियानाचे मिशन संचालक (भाप्रसे) यांच्यामार्फत जलजीवन मिशन या योजनेशी संबंधित कामे हाताळली जातात.

तक्ता क्रमांक-१

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग मंत्रालय (खुद्द) च्या एकूण १५४ पदे नियमित + २२ मनुष्यबळ सेवा बाह्ययंत्रणेद्वारे असा पदनिहाय सविस्तर तपशील

अ) नियमित पदे-

अनुक्रमांक	पदनाम	वेतन श्रेणी/ वेतनसंरचना	यापूर्वीची मंजूर पदे	सुधारित आकृती बंधानुसार मंजूर पदे
१	२	३	४	५
१.	प्रधान सचिव	संवर्ग पद	१	१
२.	सह सचिव/उपसचिव	S-२७ : १२३१००-२१५९०० S-२५ : ७८८००-२०९२००	४	४
३.	विशेष कार्य अधिकारी	S-२७ : १२३१००-२१५९००	१	१
४.	सहसंचालक (सांख्यिकी)	S-२५ : ७८८००-२०९२००	...	१
५.	अवर सचिव	S-२३ : ६७७००-२०८७००	१०	१०
६.	कक्ष अधिकारी	S-१७ : ४७६००-१५११०० S-२० : ५६१००-१७७५०० (४ वर्षांच्या सलग सेवेनंतर)	१९	१९
७.	प्रकल्प अधिकारी	S-२३ : ६७७००-२०८७००	१	१
८.	उप अभियंता	S-२० : ५६१००-१७७५००	५	३
९.	एमआयएस को-ऑर्डिनेटर	S-१५ : ४१८००-१३२३००	१	मृत संवर्ग
१०.	लेखा अधिकारी	S-१६ : ४४९००-१४२४००	२	२
११.	सांख्यिकी अधिकारी	S-१५ : ४१८००-१३२३००	२	२
१२.	सहायक कक्ष अधिकारी	S-१४ : ३८६००-१२२८००	४०	४०
१३.	रोख लेखापाल	S-१४ : ३८६००-१२२८००	२	२
१४.	उप लेखापाल	S-१३ : ३५४००-११२४००	१	१
१५.	सांख्यिकी सहायक	S-१० : २९२००-९२३००	१	१
१६.	सहायक लेखा अधिकारी	S-१४ : ३८६००-१२२८००	१	१
१७.	संगणक यंत्र चालक	S-१४ : ३८६००-१२२८००	१	१
१८.	वरिष्ठ स्वीय सहायक	S-२४ : ७११००-२११९००	१	१
१९.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	S-१६ : ४४९००-१४२४००	४	४
२०.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	S-१५ : ४१८००-१३२३००	१०	६
२१.	लघुटंकलेखक	S-८ : २५५००-८११००	३	३
२२.	लिपिक-टंकलेखक	S-६ : १९९००-६३२००	५०	५०
२३.	वाहनचालक	S-६ : १९९००-६३२००	१	मृत संवर्ग
२४.	हवालदार	S-३ : १६६००-५२४००	१	मृत संवर्ग
२५.	नाईक	S-३ : १६६००-५२४००	१	मृत संवर्ग
२६.	आवेष्टक	S-३ : १६६००-५२४००	१	मृत संवर्ग
२७.	चक्रमुद्रक	S-३ : १६६००-५२४००	१	मृत संवर्ग
२८.	शिपाई	S-१ : १५०००-४७६००	१९	मृत संवर्ग
२९.	वाहनचालक नि सर्वसाधारण सहायक	S-६ : १९९००-६३२००	२	मृत संवर्ग
		एकूण ...	१८६	१५४

तक्ता क्रमांक-१ (चालू)

ब) बाह्ययंत्रणेद्वारे घ्यावयाच्या सेवा –

अनुक्रमांक	सेवा	मनुष्यबळ संख्या
१.	वाहनचालक नि सर्वसाधारण सहायक	५
२.	बहुउद्देशिय गड ड कर्मचारी	१७
	एकूण	२२

१) वरील तक्ता अ येथील जे संवर्ग मृत ठरविण्यात आले आहेत, त्या संवर्गात कार्यरत कर्मचाऱ्यांच्या पदोन्नती

२) वरील तक्ता क्र ते नुसार ब मध्ये दर्शविलेल्या मनुष्यबळसंख्येच्या मर्यादेत सेवा आवश्यक.

तथापि बाह्ययंत्रणेद्वारे घेण्यास मान्यता देण्यात आली आहे, उक्त संवर्गात सध्या मृत संवर्ग म्हणून कार्यरत असलेली पदे वगळून उर्वरित मनुष्यबळ संख्येच्या प्रमाणात सेवा बाह्ययंत्रणेकडून घेण्यात याव्यातउक्त संवर्गात सध्या कार्यरत असलेली पदे जसजशी होतील तसतशा त्या सेवा आवश्यकतेनुसार बाह्ययंत्रणेद्वारे घेण्यात येतील.

जल जीवन मिशन

प्रस्तावना :-

सन २००९-२०१० पासून केंद्र शासन पुरस्कृत सुरु असलेल्या राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची जल जीवन मिशनमध्ये समाविष्ट करून पुनर्रचना करण्याचे केंद्र शासनाने ठरविले आहे.

यापूर्वीच्या राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची पुनर्रचना करून सन २०१९ पासून जल जीवन मिशनची सुरुवात करण्यात आली आहे. जल जीवन मिशनबाबत केंद्र शासनाने, दिनांक २५ डिसेंबर, २०१९ रोजी मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनेस अनुसरून राज्यात जल जीवन मिशन राबविण्याचा निर्णय राज्य मंत्रीमंडळाच्या दिनांक ८ जुलै, २०२० रोजीच्या बैठकीत घेण्यात आला असून त्याआधारे राज्यात जल जीवन मिशन राबविण्याकरिता दिनांक ४ सप्टेंबर, २०२० रोजीच्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

त्यानुसार राज्यातील जल जीवन मिशनच्या अंमलबजावणीकरिता यापूर्वीच्या पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्थेचे विलिनीकरण करून राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची स्थापना करण्यात आली आहे. त्यासोबतच जिल्हास्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन व ग्रामपातळीवर ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती असणार आहे. जल जीवन मिशनचे मुख्यालय बेलापूर, नवी मुंबई येथे असून मिशन संचालक हे त्याचे प्रमुख आहेत.

१. उद्दिष्ट :-

ग्रामीण भागातील सर्व कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत "हर घर नल से जल" (FHTC-Functional Household Tap Connection) प्रमाणे पाणी पुरवठा करण्यास शासन कटिबद्ध आहे. सन २०२४ पर्यंत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लिटर प्रती दिन, गुणवत्तापूर्ण पाणी पुरवठा करणे हे जल जीवन मिशनचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. यात फक्त योजना पूर्ण करणे एवढाच उद्देश नसून कार्यक्षम पाणी पुरवठ्याची एक शाश्वत सेवा उपलब्ध करणे हा त्यामधील प्रमुख गाभा आहे. सदर जल जीवन मिशन योजना ५० : ५० टक्के केंद्र व राज्य हिश्याने राबविण्यात येते.

२. जल जीवन मिशनसाठी संस्थात्मक यंत्रणा :-

जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचना दिनांक २५ डिसेंबर, २०१९ रोजी केंद्र शासनाने निर्गमित केल्या असून हा एक कालमर्यादित कार्यक्रम आहे. विहित कालावधीत उद्दिष्टपूर्ती करण्याचे लक्ष्य असल्याने यासाठी मजबूत चार स्तरीय संस्थात्मक संरचना तयार करण्यात आली आहे :-

- (१) राष्ट्रीय स्तरावर राष्ट्रीय जल जीवन मिशन (NJJM)
- (२) राज्य स्तरावर राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन (राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन)
- (३) जिल्हा स्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन (DWSM)
- (४) ग्राम पातळीवर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC)

३. कृती आराखडा :-

जल जीवन मिशन अंतर्गत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक कुटुंबाला पिण्याच्या पाण्याची सुरक्षा (Drinking Water Security) देण्यासाठी प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळ जोडणीद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यात येणार आहे. पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता ही किमान भारतीय दर्जा - BIS : १०,५०० अशी असावी असे अपेक्षित केले आहे.

जल जीवन मिशन अंतर्गत प्रत्येक कुटुंबास सन २०२४ पर्यंत घरगुती नळ जोडणीद्वारे पाणी पुरवठा सुविधा उपलब्ध करून द्यावयाची आहे. यानुसार गाव कृती आराखडा (VAP), जिल्हा कृती आराखडा (DAP) व राज्य कृती आराखडा (SAP) तयार करण्यात येतात. सदर कृती आराखड्यामध्ये द्यावयाच्या नियोजित घरगुती नळ जोडण्याचे व त्याकरिता आवश्यक असणाऱ्या निधीचे त्रैमासिक व वार्षिक नियोजन असते. यामध्ये अंमलबजावणी सहाय्य संस्था (ISA), ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग/उपविभाग किंवा महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण यांच्या मदतीने सदर कार्यवाही पूर्ण करण्यात येते.

४. जल जीवन मिशन अंतर्गत योजनांची अंमलबजावणी :-

जल जीवन मिशनमध्ये पुढील प्रकारच्या योजनांचा समावेश करावा—

- ४.१ ज्या योजना राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (NRDWP) अंतर्गत सुरु आहेत, अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) ५५ LPCD प्रमाणे करून कार्यात्मक नळ जोडणी करणे. तसेच गावांमध्ये स्टँड पोस्ट नळ पाणी योजना आहेत, अशा गावांमध्ये स्टँड पोस्टपासून प्रत्येक कुटुंबापर्यंत/घरापर्यंत कार्यात्मक नळजोडणी देण्यासाठी पूर्वीच्या योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.
- ४.२ पूर्ण झालेल्या योजनांच्या बाबतीत ४० LPCD ऐवजी ५५ LPCD पाणी पुरवठा करण्याच्या अनुषंगाने अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.
- ४.३ ज्या गावांमध्ये पिण्यायोग्य मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) उपलब्ध आहे, अशा गावांमध्ये स्वतंत्र योजना घेणे.
- ४.४ ज्या गावांमध्ये मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) पाणीसाठी उपलब्ध आहे, मात्र पाण्याची गुणवत्ता योग्य नाही, अशा गावांमध्ये जल शुद्धीकरणाच्या प्रकल्पासह स्वतंत्र योजना घेणे.
- ४.५ ज्या गावांमध्ये पाण्याचे प्रमाण कमी आहे, अशा गावांसाठी प्रादेशिक/अनेक गाव योजना (Water Grid) घेणे.
- ४.६ आदिवासी भागात नळ पाणी पुरवठा सोय नसलेल्या आदिवासी गावे/वाड्या/पाडे यांना कायमस्वरूपी पाणी पुरवठा करून प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळजोडणीद्वारे नळपाणी पुरवठा करणे, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार शासकीय आश्रमशाळा, अनुदानित आश्रमशाळा, शासकीय वसतिगृहे, अंगणवाडी इत्यादी करिता सदर योजनेतून नळ जोडणी देणे. तसेच एकाकी/आदिवासी वाडी/पाड्याकरिता सौर ऊर्जा आधारित नळ पाणी पुरवठा योजना राबविणे.

(ब) मा. पालकमंत्री यांच्या स्तरावरील समिती—

(१)	मा. जिल्हा पालकमंत्री	...	...	: अध्यक्ष
(२)	जिल्ह्यातील मा. मंत्री (सर्व)	...	...	: सदस्य
(३)	जिल्हा मा. खासदार	...	...	: सदस्य
(४)	मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले जिल्ह्यातील ३ मा. आमदार			: सदस्य
(५)	मा. जिल्हा परिषद अध्यक्ष	...	...	: सदस्य
(६)	जिल्हाधिकारी	...	...	: सदस्य
(७)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	...	...	: सदस्य सचिव

७. राज्यस्तरीय समिती :-

जल जीवन मिशनचे जिल्हास्तरीय आराखडे, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनच्या मान्यतेनंतर, त्या जिल्ह्याचे मा. पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखालील जिल्हास्तरीय समितीसमोर सादर करण्यात येतील. या समितीमध्ये त्या जिल्ह्यांमधील सर्व मंत्री, तसेच मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले ३ आमदार हे सदस्य असतील. या समितीच्या सहमतीनंतर सदर आराखडे हे राज्य स्तरावरील समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवण्यात येतील, राज्यपातळीवर मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), मा. राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) व मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन यांची समिती (राज्यस्तरीय योजना मंजूरी समितीच्या मान्यतेनंतर) आराखड्यांना अंतिम मान्यता देईल.

८. ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC) :-

ग्राम पंचायत अधिनियम, १९५९ अंतर्गत स्थापित ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे पदसिद्ध अध्यक्ष सरपंच असून ग्रामसेवक पदसिद्ध सदस्य सचिव आहेत. ही समिती जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे कार्यान्वित नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करण्यासाठी योजनांचे नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखभाल दुरुस्ती करेल. हा या योजनेचा गाभा आहे. याद्वारे गावातील सदस्यांनी पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीची व ती प्रदिर्घ काळापर्यंत चालू राहिल याची जबाबदारी आवश्यक आहे. ग्राम पाणी पुरवठा व्यवस्थापनासाठी ग्रामपंचायत स्तरावर जल जीवन मिशन आणि सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (PFMS) च्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार बँक खाते असेल आणि जल जीवन मिशन आणि सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली (PFMS) च्या मार्गदर्शक सूचना आणि ग्रामपंचायत लेखा संहितेनुसार त्याचे आर्थिक व्यवहार करण्यात येतील. ही समिती जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे काम करेल.

ग्राम पाणी पुरवठा समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या ठळक बाबी पुढीलप्रमाणे आहेत :-

- (१) गावातील सर्व कुटुंबांना घरगुती नळ जोडणी देण्याची संपूर्ण जबाबदारी ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची असेल.
- (२) गाव कृती आराखडा तयार करणे, गावातील पाणी पुरवठा योजनांचे नियोजन, रचना, अंमलबजावणी, देखभाल-दुरुस्ती इ. ची जबाबदारी ही ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीची असेल.
- (३) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून मध्यवर्ती निविदा प्रक्रियेनुसार निवडण्यात आलेल्या संस्थांकडून/पुरवठादारांकडून बांधकाम सेवा/वस्तू/साहित्य प्राप्त करून घेणे व त्या संस्थेकडून योजना राबवून घेणे.
- (४) त्रयस्थ संस्थेकडून होणाऱ्या योजनेच्या तपासणी व कार्यक्षमता मूल्यांकनाची व्यवस्था करणे.
- (५) योजनांचे सामाजिक लेखापरीक्षण हाती घेणे.
- (६) गावातील पाणी पुरवठा योजनेच्या पायाभूत सुविधांच्या भांडवली किंमतीच्या ५ टक्के किंवा १० टक्के लोकवर्गणी (आर्थिक/श्रमदान स्वरूपात) देण्याबाबत गावकऱ्यांना प्रोत्साहित करणे. पाणीपट्टी आकारणे व वसुली करणे.

वरील ठळक बाबींसह केंद्र शासनाच्या इतर मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती इतरही कामे करतील.

९. अंमलबजावणी सहाय्य संस्था (ISA) :-

गावातील पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीला सहाय्य करण्यासाठी अंमलबजावणी सहाय्य संस्थांची (Implementation Support Agencies-ISA) महत्वाची भूमिका राहणार आहे. या संस्थेची निवड केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन करेल. ग्रामीण भागात प्रभावीपणे कार्यरत असणाऱ्या ग्रामीण संघटना (VO), महिला बचतगट (SHG), समुदाय आधारित संघटना (CBO), सार्वजनिक विश्वस्त मंडळ (Charitable Trust) किंवा इतर ग्रामीण भागात काम करणाऱ्या पायाभूत संस्था यांना (ISA) अंमलबजावणी सहाय्य संस्था म्हणून निवड करण्यात येईल. राज्य पाणी पुरवठा मिशनचे नियुक्त केलेल्या ISA कडून काम करून घेण्याची जबाबदारी DWSM व SWSM ची आहेत. अंमलबजावणी सहाय्य यंत्रणेच्या (ISA-Implementing Support Agency) सहकार्याने प्रत्येक गावाचा "गाव कृती आराखडा" (VAP) तयार करण्याचे व अंमलबजावणी करण्याचे काम ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती करेल.

१०. आर्थिक बाबी :-

या मिशनसाठी केंद्र राज्य हिस्सा ५०:५० याप्रमाणे राहणार आहे. अनुसूचित जाती/जमातीच्या लोकसंख्येप्रमाणे निधी राखीव ठेवण्यात येईल. राज्यामध्ये जल जीवन मिशन राबविण्यासाठी एकूण रु. ६३,२२८.८२ कोटी (केंद्र व राज्य) इतका अंदाजित खर्च अपेक्षित आहे. हे अंदाज ढोबळ मानाने काढण्यात आले असून प्रत्यक्ष योजनेवरील खर्च त्या त्या योजनेच्या प्रशासकीय मान्यतेप्रमाणे खर्च करण्यात येईल.

उपरोक्त रकमेपैकी ५० टक्के हिस्सा व त्याचप्रमाणे प्रतिनियुक्तीवरील पदांच्या वेतन व भत्यांसाठी आवश्यक निधी राज्य शासनाकडून अर्थसंकल्पित करण्यात येतील. सन २०२४ पर्यंत जल जीवन मिशन अंतर्गत देखील राज्याला ५० टक्के वाटा उपलब्ध करून देणे अनिवार्य आहे. त्यामध्ये अनुसूचित जाती विशेष योजना व आदिवासी उपयोजना याकरिता निधीची तरतूद करण्यात येईल. याबाबतचे प्रस्ताव राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन राज्य शासनास विहित वेळेत सादर करेल.

एकूण निधीपैकी ५ टक्के निधी सहाय्यकृत बाबींसाठी व २ टक्के निधी पाणी गुणवत्ता व सर्वेक्षण कार्यक्रमासाठी राखीव असेल. प्रत्येक राज्याने सन २०२४ पर्यंत प्रत्येक वर्षात देण्यात येणाऱ्या नळजोडण्यांची संख्या व त्या अनुषंगाने येणारा खर्च यांची माहिती असणारा राज्य कृती आराखडा तयार करणे आवश्यक आहे.

राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून ग्रामपंचायतीला जल जीवन मिशन अंतर्गत आवश्यकतेप्रमाणे निधीची उपलब्धता करता येईल. यासाठी आमदार/खासदार (स्थानिक विकास कार्यक्रम) निधी, सीएसआर किंवा इतर सामाजिक संस्थांमार्फत निधी उपलब्ध करता येईल. पाणी पुरवठा योजनांकरिता खासदार निधीतून प्राप्त रक्कम केंद्र हिस्सा म्हणून तर आमदार निधीतून प्राप्त रक्कम राज्याचा हिस्सा ग्राह्य धरली जाईल.

११. ग्रामपंचायतींचे १० टक्के सामुदायिक योगदान :-

गावामध्ये नव्याने जल जीवन मिशन अंतर्गत पाणी पुरवठा योजना सुरू करण्यासाठी किमान ८० टक्के कुटुंबांकडून गावातील पायाभूत सुविधा प्रकल्पाच्या एकूण भांडवली खर्चापैकी १० टक्के (डोंगराळ/वन भागामध्ये किमान ५ टक्के व अनुसूचित जाती/जमाती लोकसंख्या असलेल्या क्षेत्रासाठी किमान ५ टक्के) लोकवर्गणी गोळा होणे अनिवार्य आहे. ही वर्गणी जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार रोख रकमेमध्ये किंवा श्रमदानाद्वारे अदा करता येईल, योजना पूर्ण झाल्यानंतर योजना यशस्वीरित्या चालविणे आणि पाणीपट्टी वसूल करून या योजनेची देखभाल दुरुस्ती योग्य रीतीने करणाऱ्या ग्रामपंचायतीस पुढील ५ वर्षांच्या काळात टप्प्याटप्प्याने, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार, गावांतर्गत पाणी पुरवठा योजनेच्या पायाभूत प्रकल्पाच्या भांडवली खर्चाच्या १० टक्के रक्कम प्रोत्साहनपर मिळेल.

१२. आर्थिक नियोजन व निधी व्यवस्थापन :-

- (१) जल जीवन योजना केंद्र व राज्य हिश्याने खालीलप्रमाणे राबविण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे.
- (२) जल जीवन मिशन अंतर्गत समावेश घटक व उपघटक आणि त्यांचे निधीचे प्रमाण खालीलप्रमाणे आहे.

अनु-क्रमांक	घटक	केंद्र : राज्य निधीचे प्रमाण	वापर
(अ)	व्याप्ती (Coverage) म्हणजे हर घर नल से जल याबाबत पायाभूत सुविधांसाठी (ग्रामीण कुटुंबांना कार्यरत घरगुती नळजोडणी देण्याच्या दृष्टीने).	५० : ५०	घरगुती नळजोडणी देण्याच्या दृष्टीने करण्यात येणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांचे बांधकाम.
	सहाय्यकृत बाबी (Support Activities)	६० : ४०	माहिती, शिक्षण व संवाद, मनुष्यबळ विकास, प्रशिक्षण व कौशल्य विकास, माहिती केंद्र, त्रयस्थ तपासणी यंत्रणा, संसाधन केंद्र, स्थानिक समुदाय एकत्रिकरण, कार्यशाळा, आढावा बैठक, अभ्यास दौरा, (IMIS) संबंधित सुविधा.
	पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण आणि सर्वेक्षण कार्यक्रम (WQMS).	६० : ४०	पाणी नमुने तपासणी, प्रयोगशाळा इत्यादी च्या अनुषंगिक बाबी.
(ब)	पाणी गुणवत्ता उपमिशन (NWQSM)	५० : ५०	फ्लोराईडबाधित गावे/वाड्यांच्या पाणी पुरवठा योजनांचे बांधकाम.
(क)	प्रतिनियुक्तीवरील अधिकारी/कर्मचारी यांचे वेतन	० : १००	राज्य हिस्सा.

गावांतर्गत कामांसाठी योजनेसाठी लोकवर्गणी घेण्यात येऊन सदर लोकवर्गणी रोख रक्कम किंवा वस्तू किंवा श्रमदान या स्वरूपात घ्यावयाची आहे. यासाठी ग्रामपंचायत/ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे अध्यक्ष व सचिव यांनी संयुक्तिकरित्या स्वतंत्र बँक खाते उघडण्यात यावे.

- (३) तसेच योजनेसाठी प्राप्त लोकवर्गणी व देखभाल दुरुस्तीसाठी केलेली पाणीपट्टी वसुली याबाबत स्वतंत्रपणे नोंदवही (Ledger) ठेवण्यात यावी.
- (४) योजनेचे व्यवस्थापन संपूर्णपणे सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन प्रणालीवर करण्यात येते.
- (५) पाणी पुरवठा योजना पूर्ण झाल्यानंतर व परीक्षण पूर्ण झाल्यावर खर्चाचे वित्तीय लेखापरीक्षण करून योजना ग्रामपंचायतीस हस्तांतरण करण्यात येते.
- (६) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती कार्यान्वित नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करण्यासाठी योजनांचे नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखभाल दुरुस्ती करेल. हा या योजनेचा गाभा आहे. याद्वारे गावातील सदस्यांनी पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल दुरुस्तीची व ती प्रदिर्घ काळपर्यंत चालू राहिल याची जबाबदारी घेणे आवश्यक आहे.

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम

१. फ्लॅगशिप योजना :-

फ्लॅगशिप योजना ही केंद्र शासनामार्फत राबविण्यात येत असून त्या अंतर्गत महाराष्ट्र राज्याच्या १६ योजनांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. त्यामध्ये या विभागाच्या खालील दोन योजनांचा समावेश आहे.

- १.१ **राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम** : सन २००९-२०१० पासून केंद्र शासन पुरस्कृत सुरु असलेला "राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम" जल जीवन मिशनमध्ये समाविष्ट करून, पुनर्रचना करण्याचे केंद्र शासनाने ठरविले आहे. यानुसार ग्रामीण भागातील सर्व कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत "हर घर जल" (FHTC – Functional Household Tap Connection) प्रमाणे पाणी पुरवठा करण्यास शासन कटिबद्ध आहे. सन २०२४ पर्यंत राज्यातील ग्रामीण भागातील प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लिटर प्रती दिन, गुणवत्तापूर्ण पाणी पुरवठा करणे हे जल जीवन मिशनचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.

या अंतर्गत प्रत्येक व्यक्तीस, स्वयंपाकासाठी आणि घरगुती वापरासाठी शुध्द व पुरेसा आणि शाश्वत पाणी पुरवठा सर्वकाळ आणि सर्व परिस्थितीत सोयीच्या ठिकाणी उपलब्ध करून देणे हे उद्दिष्ट आहे. या फक्त योजना पूर्ण करणे एवढाच उद्देश नसून कार्यक्षम पाणी पुरवठ्याची एक शाश्वत सेवा उपलब्ध करणे हा त्यामधील प्रमुख गाभा आहे. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करणे आणि मिशन अधिकाधिक परिणामकारक होण्याकरिता सध्या अस्तित्वातील अंमलबजावणीसाठीच्या प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्याबाबत शासन निर्णय क्र. जजीमि २०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१० (०७), दिनांक ४ सप्टेंबर, २०२० अन्वये निर्णय घेण्यात आला आहे. विहित कालावधीत उद्दिष्टपूर्ती करण्याचे लक्ष्य असल्याने यासाठी मजबूत चार स्तरीय संस्थात्मक संरचना तयार करण्यात आली आहे, ती अशी—

- (१) राष्ट्रीय स्तरावर "राष्ट्रीय जल जीवन मिशन" (NJJM)
- (२) राज्य स्तरावर राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन (SWSM)
- (३) जिल्हा स्तरावर जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन (DWSM)
- (४) ग्राम पातळीवर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती (VWSC)

१.२ स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) :

केंद्र शासनाच्या सुधारित मार्गदर्शक तत्वानुसार केंद्र पुरस्कृत ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रम सन २०००-२००९ पासून राबविण्याचा राज्य शासनाने निर्णय घेतला आहे. दिनांक १ एप्रिल २०१२ पासून या कार्यक्रमाचे निर्मल भारत मिशन (ग्रामीण) व त्यानंतर दिनांक २ ऑक्टोबर २०१४ पासून स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) असे पुनर्नामांकन करण्यात आले आहे. दिनांक १८ एप्रिल २०१८ रोजी राज्यातील सर्व ३४ जिल्हे, ३५१ पंचायत समित्या व २७,६६७ ग्रामपंचायती हगणदारी मुक्त झाल्याबाबत घोषणा करण्यात आली आहे. केंद्र शासनाने जुलै २०२० मध्ये स्वच्छ भारत मिशन टप्पा -२ च्या (सन २०२०-२०२१ ते २०२४-२०२५) मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. त्यानुसार संपूर्ण ग्रामीण स्वच्छता व शाश्वत स्वच्छता टिकविण्याच्या अनुषंगाने स्वच्छ भारत मिशन (ग्रामीण) दुसऱ्या टप्प्यांतर्गत ग्रामीण भागातील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनेचे नियोजन करण्यात येत आहे.

२. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे स्वरूप :-

- २.१ राज्यात एकूण १००४८८ गावे/वाड्या आहेत. सन २०११ च्या जनगणनेनुसार राज्यातील एकूण ११.२३ कोटी लोकसंख्येपैकी ग्रामीण लोकसंख्या ६.६१४ कोटी म्हणजेच ५५ टक्के आहे. राज्याचा १/३ भाग पर्जन्यछायेत येतो. परंतु याच भागात जास्त पाणी लागणारी पिके घेतली जातात. कोकण प्रदेश हा अति पावसाचा प्रदेश आहे. परंतु उतार व सच्छिद्र खडकामुळे पाण्याची साठवणूक होऊ शकत नाही. तसेच या भागात भरपूर व उथळ भूगर्भ साठे आहेत. सदर भाग नैसर्गिक, रासायनिक प्रदूषणग्रस्त आहे.
- २.२ पाणी ही मूलभूत गरज असल्याने, केंद्र शासनाने व राज्य शासनाने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमास प्रथम प्राधान्य दिलेले आहे.
- २.३ साध्या विहिरी, विंघण विहिरी, लघु पाणी पुरवठा योजना, नळ पाणी पुरवठा योजना, अशा उपाययोजनांद्वारे ग्रामीण भागात पिण्याचे पाणी उपलब्ध करण्यात आले आहे. तथापि, प्रत्येक गावात पाणी पुरवठा योजना असूनही वाढती लोकसंख्या, प्रत्येक वर्षी पडणारा अपुरा पाऊस, शेतीसाठी भूगर्भातील व भूपृष्ठावरील पाण्याचा अनिर्बंध वापर, तसेच पिण्याच्या पाण्याचे स्रोत अनेक कारणांमुळे दूषित होवू लागल्याने, पिण्याच्या पाण्याच्या उपलब्धतेत घट झाली. यामुळे, पिण्यासाठी पुरेसे पाणी पुरविण्याबरोबरच ते शुध्द स्वरूपात पुरविण्यालाही प्राधान्य देण्यात आले आहे. पावसाळ्यानंतर पिण्याच्या पाण्याची टंचाई भासणाऱ्या गावांना पाणी पुरवठा करण्यासाठी विशेष उपाययोजना घेण्यात येतात. त्याचप्रमाणे दूषित पाणी पुरवठा असलेल्या भागाला शुध्द पाणी पुरवठा करण्यासाठी उपाययोजना करण्यात येतात.
- २.४ सुधारित धोरणानुसार आता हा कार्यक्रम मागणी आधारित व समूहसहभाग या तत्वानुसार राबविण्यात येत आहे. ग्रामीण भागातील जनतेला दरडोई दरदिवशी ४० लिटर या प्रमाणात शुध्द स्वरूपात पिण्याचे पाणी या कार्यक्रमाद्वारे उपलब्ध केले जाते. नवीन पाणी पुरवठा योजना घेताना त्यामध्ये १०० टक्के घरगुती नळ जोडण्यांचा समावेश अनिवार्य करण्यात आला आहे.
- २.५ राज्यामध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रभावी कार्यान्वयनासाठी राज्यातील सर्व प्रादेशिक व स्वतंत्र ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांद्वारे पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याचे वापरानुसार मोल अदा करण्याची संकल्पना प्रत्यक्षात आणण्यासाठी सर्व घरगुती व बिगर घरगुती नळ जोडणी धारकांसाठी मीटर पद्धती लागू करण्यात आली आहे.

३. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाचे धोरण :-

- ३.१ राज्य शासनाने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमासंबंधात सन २०००-२००१ पासून सुधारित धोरण राबविण्यास सुरुवात केली. त्यापूर्वी पुरवठा आधारित धोरणात कार्यक्रम लोकाभिमुख नव्हता. त्यामुळे कार्यक्रम अपेक्षेप्रमाणे यशस्वी होऊ शकला नाही. मागील धोरणातील त्रुटी विचारात घेऊन त्यात आवश्यक सुधारणा करून केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार सुधारित धोरण आता राज्यात राबविले जात आहे.
- ३.२ सुधारित धोरणानुसार हा कार्यक्रम मागणी आधारित व समूह सहभाग या तत्त्वानुसार राबविला जात आहे. या धोरणानुसार योजना निश्चितीपासून ते योजनेच्या अंमलबजावणीच्या प्रत्येक टप्प्यात व व्यवस्थापनात लोकांचा सक्रीय सहभाग ग्रामसभेद्वारे अनिवार्य केला असून योजनेच्या भांडवली खर्चाचा १० टक्के भाग लाभार्थ्यांची लोकवर्गणी म्हणून खर्च होते. परंतु, ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची किंमत पाहता, योजनेची लोकवर्गणी भरणे ग्रामस्थांना/स्थानिक स्वराज्य संस्थांना अवघड होऊ लागले आहे. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारली जाणारी लोकवर्गणी जमा करण्यामध्ये खूप अडचणी येत असल्याचे शासनाचे निदर्शनास आले. राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत महाराष्ट्र राज्याकरीता मंजूर निधी व गत काही वर्षातील मंजूर ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचा आढावा घेण्यात आला असता असे निदर्शनास आले आहे की, गत तीन वर्षांपेक्षा अधिक कालावधीतील रखडलेल्या योजनांपैकी बहुतांश योजना लोकवर्गणी अभावी व लोकवर्गणीशी निगडित असलेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या प्रश्नांमुळे रखडलेल्या आहेत. लोकवर्गणीच्या अटीमुळे योजना राबविण्यास विलंब होत असून केंद्र शासनाकडून प्राप्त होणारा निधी पर्याप्त प्रमाणात खर्च होवू शकत नाही. त्यामुळे केंद्र व राज्य शासनाचा प्राप्त झालेला निधी मोठ्या प्रमाणावर अखर्चित राहत आहे. या बाबींचा विचार करून मंत्रीमंडळाच्या मान्यतेने दि. ९ जुलै, २०१४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी आकारण्यात येत असलेली लोकवर्गणी पुर्णतः रद्द करण्यात आली आहे. तथापि, यापूर्वी ज्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरीता पूर्णतः अथवा अंशतः लोकवर्गणीची रक्कम जमा केलेली असेल अशी लोकवर्गणीची रक्कम संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेस अथवा अंमलबजावणी यंत्रणेस परत केली जाणार नाही व अशा पाणी पुरवठा योजनांमधील उर्वरित लोकवर्गणीची रक्कम योजनांच्या किंमतीमध्ये समाविष्ट करण्यात येईल, अशी तरतूद शासन निर्णयात करण्यात आलेली आहे.
- ३.३ **पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक जजीमि-२०१९/प्र.क्र. १३८/पापु-१०(०७), दिनांक ४ सप्टेंबर, २०२० अन्वये जल जीवन मिशन अभियानांतर्गत निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांमधील प्रमुख तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत :-**
- ३.३.१ ज्या योजना राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम (NRDWP) अंतर्गत सुरु आहेत, अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) किमान ५५ LPCD प्रमाणे करून कार्यात्मक घरगुती नळ जोडणी करणे, तसेच ज्या गावांमध्ये स्टॅंड पोस्ट नळ पाणी पुरवठा योजना आहेत, अशा गावांमध्ये स्टॅंड पोस्टपासून प्रत्येक कुटुंबापर्यंत/घरापर्यंत घरगुती कार्यात्मक घरगुती नळ जोडणी देण्यासाठी पूर्वीच्या योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.
- ३.३.२ पूर्ण झालेल्या योजनांच्या बाबतील ४० LPCD ऐवजी किमान ५५ LPCD पाणी पुरवठा करण्याच्या अनुषंगाने अशा योजनांची सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (Retrofitting) करणे.
- ३.३.३ ज्या गावांमध्ये पिण्यायोग्य मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) उपलब्ध आहे, अशा गावांमध्ये स्वतंत्र योजना घेणे.
- ३.३.४ ज्या गावांमध्ये मुबलक भूजल (किंवा अन्य पर्यायाद्वारे) पाणीसाठी उपलब्ध आहे, मात्र पाण्याची गुणवत्ता योग्य नाही, अशा गावांमध्ये जल शुध्दीकरणाच्या प्रकल्पासह स्वतंत्र योजना घेणे.
- ३.३.५ ज्या गावांमध्ये पाण्याचे प्रमाण कमी आहे, अशा गावांसाठी प्रादेशिक/अनेक गाव योजना (Water Grid) घेणे.
- ३.३.६ आदिवासी भागात नळ पाणी पुरवठा सोय नसलेल्या आदिवासी गावे/वाड्या/पाडे यांना कायमस्वरूपी पाणी पुरवठा करून प्रत्येक घरात कार्यात्मक नळजोडणीद्वारे पाणी पुरवठा करणे, जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार शासकीय आश्रमशाळा, अनुदानित आश्रमशाळा, शासकीय वसतिगृहे, अंगणवाडी इत्यादी करिता सदर योजनेतून नळ जोडणी देणे. तसेच एकाकी/आदिवासी वाडी/पाड्यांकरिता सौर ऊर्जा आधारित नळ पाणी पुरवठा योजना राबविणे.
- ३.३.७ दलित वस्तीमधील सर्व घरांना कार्यात्मक नळ जोडणीद्वारे पाणी पुरवठा देणे व योजनेच्या लाभार्थ्यांची स्वतंत्र माहिती ठेवणे.
- ३.४ **ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचा वार्षिक कृती आराखडा तयार करताना खालीलप्रमाणे गावांना प्राधान्य देण्यात येते.**
- ३.४.१ योजना मंजूर करताना मागील तीन वर्षात टॅकर्सद्वारे पाणी पुरवठा केलेल्या गावांना प्राधान्य देणे.
- ३.४.२ १०० टक्के हागणदारी मुक्त झालेली गावे.
- ३.४.३ ४० लिटर प्रती दिन पेक्षा कमी पाणी पुरवठा होत असलेली गावे.
- ३.४.४ १० लिटर प्रती दिन पेक्षा कमी पाणी पुरवठा होत असलेल्या गावांना कृती आराखड्यात सर्वोच्च प्राधान्य देणे.
- ३.४.५ ज्या गावांमध्ये पाणी पुरवठा योजना नाहीत अशा गावांचा कृती आराखड्यात समावेश करणे.
- ३.४.६ अस्तित्वातील पाणी पुरवठा योजना वाढत्या लोकसंख्येमुळे अपुरी पडत असलेली गावे.
- ३.४.७ ज्या गावांमधील अस्तित्वातील पाणी पुरवठा योजना कालबाह्य झालेल्या आहेत, अशा गावांचा कृती आराखड्यात समावेश करणे.

३.५ महाराष्ट्र राज्यात राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करताना राज्य शासनामार्फत घेण्यात आलेल्या काही महत्वाच्या धोरणात्मक निर्णयांची तपशीलवार माहिती खालीलप्रमाणे आहे :-

३.५.१ ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या दरडोई खर्चाच्या निकषात वाढ :-

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१०९५/प्र.क्र. ११२४/पापु-०७, दि. १८ मे, १९९६ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमांतर्गत दरडोई दरदिवशी ५५ लिटर क्षमतेने पाणी पुरवठा करण्यासाठी दरडोई खर्चाचे निकष निश्चित करण्यात आले होते. दरम्यानच्या काळात केंद्र शासनाने दरडोई दरदिवशी ५५ लिटरऐवजी ४० लिटर हे स्विकारलेले धोरण, सन १९९६ ते २०१३ या कालावधीत पाणी पुरवठा योजनांच्या साहित्याच्या किंमतीमध्ये झालेली वाढ, अनेक जिल्हा परिषदा व लोक प्रतिनिधीकडून दरडोई खर्चाच्या निकषात वाढ करण्याची होत असलेली मागणी या बाबी विचारात घेवून मंत्रीमंडळाच्या मान्यतेने शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, क्रमांक ग्रापाधो-१२१८/प्र.क्र. ५२/पापु-०७, दिनांक ९ ऑक्टोबर २०१३ अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या दरडोई खर्चाच्या निकषात पुढीलप्रमाणे वाढ करण्यात आलेली आहे.

क्षेत्र	दरडोई खर्चाचे सुधारित दर			
	दि. १८ मे १९९६ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे दरडोई खर्चाची मर्यादा	४० लिटर दरडोई दरदिवशी (दि. १८ मे, १९९६ च्या शासन निर्णयातील दरात ३० टक्के वाढ करून अथवा दि. १३ ऑगस्ट २०१२ च्या शासन निर्णयातील बिगर पाणी गुणवत्ता बाधित गावांप्रमाणे)	५५ लिटर दरडोई दरदिवशी (सन १९९६ चे दर × १.५)	७० लिटर दरडोई दरदिवशी (५५ LPCD च्या दरात १० टक्के वाढ करून)

कोकण वगळता राज्याच्या इतर भागासाठी—

१. निर्देशित डोंगरी भाग	२१२०	२७५६	३१८०	३४९८
२. ३० मीटर पेक्षा जास्त Static lift असलेल्या नळ योजना	१७९०	२३२७	२६८५	२९५३
३. ३० मीटर पर्यंत Static lift असलेल्या नळ योजना	१३९०	१८०७	२०८५	२२९३

कोकण क्षेत्रासाठी—

१. निर्देशित डोंगरी भाग	२३३०	३०२९	३४९५	३८४४
२. ३० मीटर पेक्षा जास्त Static lift असलेल्या नळ योजना	१९७०	२५६१	२९५५	३२५०
३. ३० मीटर पर्यंत Static lift असलेल्या नळ योजना	१५३०	१९८९	२२९५	२५२४

उपरोक्त दरडोई खर्चाच्या निकषात बसणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांना संबंधित सक्षम प्राधिकार्यांमार्फत मान्यता देण्यात येते. जास्तीत जास्त योजना विभागस्तरावर निकाली निघाव्यात, यासाठी विहित निकषाच्या १०० टक्केपर्यंत जास्त दरडोई खर्च असलेल्या योजनांना पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागामार्फत शासनस्तरावरून मान्यता देण्यात येते. उपरोक्त विहित निकषाच्या १०० टक्केहून अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या योजनांच्या प्रस्तावांना मान्यता देण्यासाठी मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) यांच्या अध्यक्षतेखाली उच्चस्तरीय समितीची स्थापना करण्यात आली आहे.

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन शुद्धीपत्रक क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ८१/पापु-०७, दिनांक २७ मार्च, २०१५ अन्वये विहित दरडोई खर्चाच्या अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांच्या मान्यतेच्या तरतुदींमध्ये बदल करण्यात आला असून, विहित दरडोई खर्चाच्या निकषाच्या ५० टक्के पर्यंत अधिक दरडोई खर्च असणाऱ्या योजनांना मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या स्तरावरून तर विहित निकषाच्या अधिक ५० ते १०० टक्के पर्यंतच्या दरडोई खर्चाच्या योजनांना शासन स्तरावरून मान्यता देण्याचे निश्चित केले आहे.

३.५.२ राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीचे सुधारित धोरण :-

राज्यातील ग्रामीण भागामध्ये उघड्यावर शौचास बसण्याच्या सामान्य जनतेच्या सवयीमध्ये जाणीवपूर्वक बदल व्हावा, गावांमध्ये स्वच्छ व आरोग्यदायी वातावरण निर्माण व्हावे व त्याहीपेक्षा स्त्रियांचा सन्मान राखला जावा, यादृष्टीने पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१००५/प्र.क्र. ७४ (२)/पापु-०७, दिनांक २ मे, २००५ अन्वये राज्यात ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीचे धोरण स्विकारण्यात आले आहे. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-११०९/प्र.क्र. १५६/पापु-०७, दिनांक १७ मार्च, २०१० अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रस्ताव तयार करताना संबंधित गाव ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे व प्रगतीपथावरील योजनांना शासन हिश्याचा दुसरा हप्ता वितरीत करताना संबंधित गाव १०० टक्के हागणदारी मुक्त असणे या दोन अटी विहित करण्यात आलेल्या आहेत. मात्र या अटीची काही भागात पूर्तता होत नसल्याने ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीवर विपरीत परिणाम होत असून, योजनांकरिता निधी वितरीत करण्यास व योजना विहित कालावधीत पूर्ण होण्यास अडचणी निर्माण होत आहेत. जनगणना २०११ व पायाभूत सर्वेक्षणामध्ये निदर्शनास आलेल्या माहितीवरून ग्रामीण भागामध्ये वैयक्तिक शौचालय बांधकामाबाबत उदासिनता असल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे वैयक्तिक शौचालय बांधकाम व वापरात अधिक गती देणेही आवश्यक आहे. या सर्व बाबींचा विचार करता ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांकरिता विहित केलेली हागणदारी मुक्तीची अट पूर्णपणे काढून टाकणे संयुक्तिक ठरणार नाही. यासाठी संतुलित दृष्टिकोण स्विकारून राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी हागणदारी मुक्तीच्या धोरणात पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-१११३/प्र.क्र. १५६/पापु-०७, दिनांक २२ जानेवारी, २०१४ अन्वये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात आलेली आहे. (एच-१००९)-३

अ.क्र.	बाब	निधी वितरित करण्यासाठी हागणदारी मुक्तीची सुधारित अट
१.	योजनेचा प्रस्ताव तयार करतांना	... संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये २५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ६० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
२.	योजनेस शासन निधीचा पहिला हप्ता वितरीत करतांना	... योजनेचा प्रस्ताव तयार करण्यासाठी वर नमूद केलेल्या अटीच्या अधीन राहून पहिला हप्ता वितरीत करण्यात यावा.
३.	योजनेस शासन निधीचा दुसरा हप्ता वितरीत करतांना	... संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये ५० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ७० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
४.	योजनेस शासन निधीचा तिसरा हप्ता वितरीत करतांना	... संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये ७५ टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ८० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.
५.	योजनेस शासनाचा अंतिम १० टक्के निधी वितरीत करतांना	... संबंधित गावाने सन २०१२ मध्ये निर्मल भारत अभियानांतर्गत झालेल्या पायाभूत सर्वेक्षणानुसार (Baseline Survey) शौचालय असलेल्या कुटुंब संख्येमध्ये १०० टक्के वाढ करणे अथवा एकूण कुटुंब संख्येच्या ९० टक्के हागणदारी मुक्त असणे यापैकी जी कमी असेल ती.

३.५.३ राज्यातील शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना :-

राज्यातील महानगरे वा शहरांच्या लगत असणाऱ्या ग्राम पंचायती/वाड्या/वस्त्यांचा भाग हा ग्रामीण भागच असल्याने या ग्रामीण भागामध्ये देखील राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात येते. तथापि, शहरे/महानगरे यांच्या लगत असणाऱ्या ग्रामीण भागात मलनिःसारण योजना अस्तित्वात नसल्याने, राज्य शासनावर येत असलेला अधिकचा आर्थिक भार तसेच लगतच्या शहरी निकषानुसार योजना राबविण्याची संबंधित ग्रामपंचायत/वाडी/वस्तीची नसलेली आर्थिक व तांत्रिक कुवत या बाबींचा विचार करून राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक निशयो-१४१३/प्र.क्र. ८८/पापु-०७, दिनांक ११ सप्टेंबर, २०१४ अन्वये निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत.

- (१) राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्यांमध्ये दरडोई दर दिवशी अधिकतम ७० लिटरपर्यंतच्या सुधारित/नवीन पाणी पुरवठा योजनांची अंमलबजावणी करता येईल.
- (२) शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्या नगरपालिकेच्या/महानगरपालिकेच्या सीमारेषेपासून १० किलोमीटरच्या परिघातील असणे आवश्यक आहे.
- (३) शहरालगतच्या ग्रामपंचायती/वाड्या/वस्त्या, ह्या पाणी पुरवठ्याच्या दृष्टीकोनातून निश्चित करण्यासाठी तसेच त्यांचा प्राधान्यक्रम ठरविण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखालील समिती रद्द करून मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे समितीची रचना करण्यात आली आहे.

(अ) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
(ब) संबंधित उपायुक्त, महानगरपालिका/मुख्याधिकारी, नगर परिषद	सदस्य
(क) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता/ग्रामपंचायत	सदस्य
(ड) सहायक/उपसंचालक (नगर रचना)	सदस्य
(इ) कार्यकारी अभियंता, महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण	सदस्य
(ई) वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा	सदस्य
(उ) संबंधित कार्यकारी अभियंता, ग्रा. पा. पु., जिल्हा परिषद	सदस्य/सचिव
- (४) सदर शासन निर्णयान्वये मंजूर केल्या जाणाऱ्या सर्व ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी खालीलप्रमाणे सर्विस लेवल बेंच मार्क पूर्ण करणे बंधनकारक केले आहे.

अ. क्र.	प्रस्तावित निर्देशक (Proposed Indicators)	बेंचमार्क
१.	वैयक्तिक नळ जोडण्यांची व्याप्ती (Coverage of Connections)	१०० टक्के
२.	प्रति व्यक्ती प्रतिदिन पाणी पुरवठा (Per Capita Water Supply)	योजनेच्या मंजूर प्रकल्प अहवालाप्रमाणे
३.	पाणी वाटपाच्या मीटरचा विस्तार (Extention of metering of water connections)	१०० टक्के (मीटरची किंमत प्रकल्प अहवालामध्ये समाविष्ट केली जाणार नाही. मीटरचा खर्च लाभार्थ्यांनी उचलणे आवश्यक आहे.)

१	२	३
४.	बिगर महसुली पाण्याची मर्यादा (Extent of non-revenue water)	अधिकतम २० टक्के
५.	दररोज नियमित पाणी पुरवठ्याचा कालावधि (Continuity of Water Supply)	किमान १० तास
६.	पुरविण्यात येणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ता (Quality of Water Supplied)	१०० टक्के शुद्ध
७.	ग्राहक तक्रार निवारणाची कार्यक्षमता (Efficiency in redressal of customer complaints)	१०० टक्के
८.	पाणीपट्टीची वसुली (Cost Recovery in Water Supply Services)	किमान ८० टक्के

३.५.४ साध्या विहिरींच्या कामासाठी निधी वितरणाची सुधारित पद्धत :-

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-११०९/प्र.क्र. १०४ (अ)/पापु-०७, दिनांक १७ मार्च, २०१० अन्वये ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या निधी वितरणाची कार्यपद्धती विहित केली असून निधी वितरण चार हप्त्यात करण्याचे निश्चित केले आहे. यातील चौथा हप्ता १० टक्के निधीचा असून हा निधी, योजना पुढील एक वर्ष यशस्वीरित्या चालविल्यानंतर अदा करण्यात येतो. १० टक्के निधीची तरतूद ठेवण्यामागचा उद्देश हा केवळ योजना पूर्णत्वानंतर योजनेची सफल चाचणी व्हावी, योजनेचे एक वर्ष कंत्राटदारामार्फत संनियंत्रण व्हावे असा आहे. तथापि साध्या विहिरींच्या कामासाठी चाचणी कालावधिची आवश्यकता नसल्याने, केवळ साध्या विहिरींच्या कामाकरिता निधी वितरणाचा शेवटचा चौथा हप्ता रद्द करून पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक ग्रापाधो-११०९/प्र.क्र. ५१/पापु-०७, दिनांक २८ नोव्हेंबर, २०१४ अन्वये साध्या विहिरींच्या कामाकरिता खालीलप्रमाणे निधी वितरणाचे टप्पे निश्चित करण्यात आलेले आहेत.

- (अ) निधीचा पहिला हप्ता ... ३० टक्के
 (ब) निधीचा दुसरा हप्ता ... ३० टक्के
 (क) निधीचा तिसरा (अंतिम) हप्ता ... ४० टक्के

३.५.५ राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत जिल्हा परिषदा आणि ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना प्रशासकीय खर्चासाठी अनुज्ञेय असलेल्या निधीबाबत सुधारित निर्देश :-

ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीकरिता तांत्रिक सेवा पुरवठादारांची नियुक्ती करण्यात येत होती. तांत्रिक सेवा पुरवठादारांना त्यांच्या सेवेसाठी प्राक्कलने व आराखड्याप्रमाणे (Plan and Estimates) मंजूर प्रकल्प खर्च किंवा योजनेवर अंतिमरित्या झालेल्या कामावरील प्रत्यक्ष एकूण खर्च यापैकी जी रक्कम कमी असेल त्या खर्चाच्या २ टक्केपर्यंत प्राक्कलने व आराखडे शुल्क आणि ५ टक्के पर्यंत प्रकल्प व्यवस्थापन व तांत्रिक सल्ला शुल्क देण्यात येत होते. त्यानंतर ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी तांत्रिक सेवा पुरवठादारांऐवजी कंत्राटी अभियंत्यांची नियुक्ती करण्याच्या सूचना देण्यात आल्या आहेत. या कंत्राटी अभियंत्यांचे मानधन व भत्ते यांचा खर्च जिल्हा परिषदांकडे जमा झालेल्या २ टक्के आणि ५ टक्के निधीतून करण्यात येतो. या खर्चाव्यतिरिक्त शिल्लक राहणाऱ्या निधीतून करावयाच्या खर्चासाठी शासनाची मान्यता घेणे आवश्यक आहे. तथापि, बऱ्याच जिल्हांमध्ये कंत्राटी अभियंत्यांची नियुक्ती करण्याची आवश्यकता नसल्याने हा निधी मोठ्या प्रमाणात अखर्चित राहतो. तसेच, ज्या जिल्हा परिषदांनी कंत्राटी अभियंत्यांच्या नियुक्त्या केलेल्या आहेत अशा जिल्हा परिषदांमध्ये कंत्राटी अभियंत्यांच्या वेतन व भत्त्यावर खर्च होऊन देखील २ टक्के व ५ टक्के निधीमधून मोठ्या प्रमाणावर रक्कम शिल्लक राहते असे शासनाच्या निदर्शनास आल्याने व जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठ्याच्या कामांसाठी तांत्रिक सेवा पुरवठादारांच्या सेवा खंडित केले असल्यामुळे पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-११११/प्र.क्र. १३४/पापु-०७, दिनांक २० फेब्रुवारी, २०१५ अन्वये जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांची प्राक्कलने व आराखडे तयार करण्यासाठी असलेल्या २ टक्के निधीची, योजनेच्या प्रकल्प व्यवस्थापन व तांत्रिक सल्ल्यासाठी असलेल्या ५ टक्के निधीची व प्रशासकीय खर्चासाठी असलेल्या २ टक्के निधीची तरतूद रद्द करण्यात आली आहे. या बाबींद्वारे जिल्हा परिषदांकडे शिल्लक असलेला संपूर्ण निधी हा राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत पाणी पुरवठा योजनांच्या अंमलबजावणीसाठी वापरण्यात येणार असून, शिल्लक असलेल्या निधीचा खर्च अन्य कोणत्याही बाबींसाठी अनुज्ञेय राहणार नाही. तसेच या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून पुढे जिल्हा परिषदेकडील ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांसाठी एकूण प्रत्यक्ष कामाच्या खर्चाच्या रकमेच्या अधिकतम ४ टक्के मर्यादेपर्यंतचा खर्च प्रशासकीय कामासाठी अनुज्ञेय ठेवण्यात आला आहे. जिल्हा परिषदेकडे उपलब्ध होणाऱ्या प्रशासकीय निधीचा विनियोग खालील कामांसाठी करण्याचे ठरविले आहे.

- (१) ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीमार्फत होणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांच्या प्रशासकीय खर्चाची प्रतिपूर्ती करणे.
 (२) कंत्राटी अभियंत्यांचे मानधन, प्रवास भत्ता व भ्रमणध्वनी भत्ता या बाबींवर खर्च करणे.
 (३) राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमांतर्गत जिल्हा स्तरावर व उप विभाग स्तरावर कार्यरत असलेल्या कंत्राटी डाटा एंट्री ऑपरेटर यांचे मानधन अदा करणे.
 (४) जिल्हा स्तरावरील ग्राम पाणी पुरवठा विभाग/उपविभाग याकरिता नियमित वाहन उपलब्ध नसल्यास, प्रतिमाह रु. ४०,००० मर्यादेपर्यंत भाडेत्वावर वाहन उपलब्ध करून घेणे.
 (५) पाणी पुरवठा योजनेच्या सर्वेक्षणासाठी आवश्यक साधन सामुग्री/मनुष्यबळ उपलब्ध करून घेणे.

- (६) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या त्रयस्थ तांत्रिक परीक्षणाचा खर्च करणे.
- (७) पाणी पुरवठा योजनेची प्राक्कलने व आराखडे तयार करण्यासाठी आवश्यक असलेली स्टेशनरी, टंकलेखन, बाईंडिंग व झेरॉक्स इ. बाबींवर खर्च करणे.
- (८) **ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे सनदी लेखापालाकडून (CA) लेखापरीक्षण करणे**— ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांचे सनदी लेखापालाकडून (CA) लेखापरीक्षण करून घेण्याची जबाबदारी जिल्हा परिषदांची राहिल.
- (९) ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यालयाच्या इंटरनेट व दूरध्वनी सुविधेची देयके अदा करणे.
- (१०) जिल्हा परिषदेच्या ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागासाठी संगणक व प्रिंटर उपलब्ध करून घेणे, मुख्य कार्यकारी आधिकारी/कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, जिल्हा परिषद यांना पाणी पुरवठा योजनेच्या कामाकरिता शासनाच्या विहित पद्धतीनुसार लॅपटॉप उपलब्ध करून घेणे.

३.५.६ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता), जिल्हा परिषद, कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद व कार्यालयीन अधीक्षक, जलस्वराज्य-२ या पदांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या निश्चित करण्याबाबत :-

राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, स्वच्छ भारत मिशन व जलस्वराज्य-२ या तीन महत्वाकांक्षी कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीसाठी उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता, जिल्हा परिषद हे पद नव्याने निर्माण करण्यात आलेले आहे. हे पद निर्माण करतांना उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, ग्रामपंचायत, जिल्हा परिषद या पदावरील भार कमी करण्याचा उद्देश असून उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता व कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद यांच्या कामकाजात सुसुत्रता आणणे आवश्यक असल्याने पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र. ७७/पापु-०७, दिनांक २ मार्च, २०१५ अन्वये स्वच्छ भारत मिशन, राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम व जलस्वराज्य टप्पा-२ या कार्यक्रमांकरिता (१) उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, पाणी व स्वच्छता (२) कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद व (३) कार्यालयीन अधीक्षक, जलस्वराज्य टप्पा-२ या तिन्ही पदांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या निश्चित करण्यात आल्या आहेत.

- अ) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११८/प्र.क्र. १९/पापु-०७, दिनांक ८ ऑगस्ट, २०१८ अन्वये पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या ग्रामीण नळ पाणी पुरवठा योजनांच्या पाणी आरक्षणाबाबत राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, जलस्वराज्य व मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रमाकरिता जलसंपदा विभागाच्या अखत्यारितील पाणी साठ्यांचा स्त्रोत म्हणून वापर करावयाचा असल्यास, त्याकरिता जलसंपदा विभागाकडील पाणी आरक्षणाच्या पूर्वमंजूरीची आवश्यकता राहणार नाही.
- ब) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, दिनांक २२ मे, २०१८ च्या शासन निर्णयास अनुसरून, शासन परिपत्रक क्रमांक ग्रापाधो-२०१८/प्र.क्र. १८३/पापु-७, दिनांक १५ नोव्हेंबर, २०१८ अन्वये सन २०१८ च्या पावसाळी हंगामात महाराष्ट्र राज्यात झालेले कमी पर्जन्यमान आणि त्यामुळे राज्यात पिण्याच्या पाण्याची उद्भवलेली टंचाई परिस्थिती विचारात घेऊन, दिनांक २२ मे, २००८ च्या परिपत्रकातील चाचणी विधेचा विहिरी, पावसाळ्यापूर्वी घेण्याची अट तूर्त शिथिल करण्यात आली आहे. ज्या योजनांचे कार्यरंभ आदेश निर्गमित करण्यात आलेले आहेत, त्या योजनांची कामे सुरु करण्यासाठी, चाचणी विधेचा विहिरी तात्काळ घ्यायला या परिपत्रकान्वये मान्यता देण्यात आली आहे, हे आदेश टंचाई घोषित तालुक्यांसाठी व दिनांक ३१ मार्च, २०१९ पर्यंत लागू राहतील.

३.५.७. ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रमांतर्गत सर्व धोरणात्मक बाबीसंदर्भात एप्रिल २०२० ते आजतागायत घेण्यात आलेल्या शासन निर्णय/परिपत्रकाची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.-

१. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो-२०१९/प्र.क्र.१३८/पापु-०७, दिनांक ०४.०९.२०२० नुसार केंद्र शासनाच्या कार्यालय मार्गदर्शक सुचनांनुसार, जल जीवन मिशनची राज्यात अंमलबजावणी करण्यात आली असून जल जीवन मिशन अधिकाधिक परिणामकारक होण्याकरिता प्रचलित कार्यपध्दती व निकषांमध्ये सुधारणा करण्यात आली आहे.
२. शासन निर्णय क्रमांक ग्रापाधो-१११४/प्र.क्र.५२/पापु-०७, दि.१७.१०.२०१४ नुसार ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या देखभाल-दुरुस्तीची मुख्य जबाबदारी अंमलबजावणी यंत्रणांची पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांची असल्याने या यंत्रणा/समित्या, त्यांची देखभाल-दुरुस्तीची प्रक्रिया राबविण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत.
३. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो- २०२१/प्र.क्र.१७/पापु-०७, दि.२०.०५.२०२१ नुसार जल जीवन मिशन अंतर्गत शाश्वत कार्यात्मक नळ जोडणी देण्यासाठी पाण्याचा ताण असलेल्या कालावधीत, 'कॅच द रेन' या तत्वावर पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्याकरिता राज्यभरात स्व. मीनाताई ठाकरे ग्रामीण पाणी साठवण योजना राबविण्यास शासन मान्यता देण्यात आली आहे. तसेच सदर योजनेअंतर्गत मेटॅलीक पध्दतीच्या साठवण टाक्या, फेरोसिमेट अथवा आरसीसी साठवण टाक्या तसेच जलकुंभ/ साठवण टाक्या या उपाययोजना राबविण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत. तद्नंतर समक्रमांकाच्या दि.२०.०८.२०२१ च्या शासन निर्णयान्वये पावसाचे पाणी/झरा आधारित साठवण तलाव (पाणी तळे), फेरोसिमेटच्या छोट्या टाक्या (पागोळी विहिर) व बंद असलेली भूमिगत साठवण टाकी या उपाययोजना राबविण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना देण्यात आल्या आहेत.
४. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो-२०२१/प्र.क्र.५२/पापु-०७, दि.२३.०६.२०२१ नुसार राज्याच्या पर्यटन धोरणानुसार केंद्र शासनाकडील पर्यटन मंत्रालयाकडे अथवा पर्यटन संचालनालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांकडून औद्योगिक दराने पाणीपट्टी आकारण्याबाबत सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

५. शासन निर्णय क्रमांक : जजमी-२०१९/प्र.क्र.८१/पापु-०७, दि.१५.०२.२०२१ नुसार राज्यात ' वस्तु व सेवा कर ' प्रणाली लागू करण्यात आल्यानंतर पाणी पुरवठा योजनांमधील कंत्राटामधील कराच्या भारामध्ये वृद्धी वा घट होत असल्याने कंत्राटाच्या किमतीत देखील वृद्धी वा घट होऊ शकते. या बाबी विचारात घेऊन, वस्तु व सेवा कराच्या अंमलबजावणीमुळे ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या चालू व नवीन कामांच्या कंत्राटाबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
६. शासन निर्णय क्रमांक : जजमी/०६२०/प्र.क्र.२०/पापु-०७, दि.३०.०६.२०२१ नुसार "जल जीवन मिशन" अंतर्गत पुर्ण झालेल्या ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या सुधारणात्मक पुनर्जोडणी (रेट्रोफिटिंग) संदर्भात मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
७. शासन निर्णय क्रमांक : जजमी-२०१८/प्र.क्र.१८१/पापु-०७, दि.२९.०६.२०२२ नुसार केंद्र शासन पुरस्कृत "जल जीवन मिशन" या कार्यक्रामामध्ये समाविष्ट केला आहे. केंद्र शासनाच्या जल जीवन मिशननुसार प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लीटर क्षमतेने गुणवत्तापुर्ण पाणी पुरवठा करण्याचे उद्दीष्ट ठेवण्यात आले आहे. त्यानुसार ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या वर्गवारीत बदल देखील करण्यात आला आहे. ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या दरडोई खर्चाच्या निकषात सुधारणा करण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
८. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो-२०२१/ प्र.क्र.१२२/पापु-०७, दि. २९.०६.२०२२ नुसार पाणी पुरवठा व स्वच्छता योजनांच्या बाबनिहाय दरसूचीमध्ये होणाऱ्या बदलांच्या अनुषंगाने सदर धोरण पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग व नगर विकास विभागांतर्गत अमृत व नगरोत्थान कार्यक्रमांतर्गतच्या योजनांसाठी असलेल्या निविदांसाठी भावभिन्नता कलमाचा (Price Variation Clause) समावेश करणे व सद्याच्या अप्रत्याशित / असाधारण भाववाढीसाठी विशेष मदत (Special Relief) देण्याबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
९. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो - २०२२/प्र.क्र.३७/पापु-०७, दि. १४.०७.२०२२ नुसार पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या जलस्वराज्य प्रकल्प, मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम यासोबतच जल जीवन मिशन या कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या पाणी पुरवठा योजनांकरिता ही जलसंपदा विभागाच्या अखत्यारितील पाणी आरक्षणाच्या पूर्वमंजूरीची आवश्यकता राहणार नाही, याबाबत मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
१०. शासन परिपत्रक क्रमांक : ग्रापाधो-२०१९/प्र.क्र.८१/पापु-०७, दि.२०.१०.२०२२ नुसार ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या कंत्राटामधील वस्तु व सेवा कर १८% लागू करण्यात आला आहे.
११. शासन निर्णय क्रमांक : ग्रापाधो - २०२२/ प्र.क्र.५७ /पापु-०७, दि. ०६/०१/२०२३ नुसार जल जीवन मिशन अभियानांतर्गत ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या विविध उपांगाकरिता पाणी पुरवठा योजनेची अंमलबजावणी करणा-या यंत्रणेने अन्य शासकीय विभाग/स्थानिक स्वराज्य संस्था यांच्या अधिपत्याखालील जमिनीची मागणी केल्यास संबंधित विभाग/स्थानिक स्वराज्य संस्थांनी सदर जागेसाठी मालकी हक्क हस्तांतरित न करता ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनांच्या उपांगांच्या वापराकरिता ना हरकत दाखला (NO OBJECTION CERTIFICATE) सत्वर उपलब्ध करण्याबाबत सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.
१२. शासन निर्णय क्रमांक : राग्रापे-२०१९/प्र.क्र.१३८/पापु- ०७, दि.२५/७/२०२३ नुसार दि.४ /९/२०२० रोजीच्या शासन निर्णयातील परिशिष्ट-१ मधील अ.क्र. २ व ३ येथील नमूद 'प्रकल्प संचालक- जल जीवन मिशन' व 'प्रकल्प संचालक-स्वच्छ भारत मिशन' या राज्यस्तरावरील पदांच्या पदनामात बदल करून ते क्रमशः 'अतिरिक्त अभियान संचालक- जल जीवन मिशन' व 'अतिरिक्त अभियान संचालक- स्वच्छ भारत मिशन ग्रामीण' असे करण्यात आले आहेत.

४. जल जीवन मिशन कार्यक्रमाची अंमलबजावणी :-

- (१) पाणी पुरवठा योजनांच्या विशिष्ट उपांगाचे (पाण्याची टाकी, पंप हाऊस इ.) संभाव्य संकल्प चित्र, आराखडे व त्यांची अंदाजपत्रके (भौगोलिक क्षेत्र आणि तेथील भौगोलिक परिस्थितीनुसार) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून तयार करून उपलब्ध करून देण्यात येतील. त्याप्रमाणे सर्व यंत्रणांनी या आराखड्यानुसार पुढील कार्यवाही करावी.
- (२) पाणी पुरवठा योजनेसाठी लागणाऱ्या दर्जेदार (भारतीय मानकाप्रमाणे) बांधकाम व अभियांत्रिकी साहित्य/यंत्रसामुग्रीचा (पाईप, विद्युत पंप, वॉल्व्हस्, सिमेंट स्टील वगैरे) आवश्यकतेप्रमाणे दरकरार करणे/एजन्सी नेमणे इ. कार्यवाही राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनद्वारे करण्यात येईल. या दरपत्रकावर आधारित अंदाजपत्रके व आराखडे सर्व यंत्रणांनी करावेत.
- (३) राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनच्या कार्यकारी समितीमार्फत पाणी पुरवठा योजनांच्या जलद अंमलबजावणीसाठी मध्यवर्ती निविदा प्रक्रियेद्वारे नामांकित बांधकाम संस्था व पुरवठादार यांचे जिल्ह्यांसाठी पॅनेल तयार करण्यात येईल. जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन या पॅनेलमधून पाणी पुरवठा योजना करण्यासाठी एका योजनेकरिता एका संस्थेची निवड करेल. मात्र ग्राम पातळीवरील योजनांसाठी अशी निवड करतांना जिल्हा समिती, ग्राम पाणी समितीला विश्वासात घेऊन/विचारविनिमय करून अंमलबजावणी संस्थेची निवड करेल.
- (४) जिल्ह्यातील पाणी पुरवठा योजनांसाठी प्रशासकीय मान्यता देण्यासंदर्भात राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनकडून जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनला वित्तीय मर्यादेचे अधिकार प्रदान केले जातील.

- (५) पाणी पुरवठा योजनेच्या अंमलबजावणी दरम्यान आणि अंतिम देयक अदायगी करण्यापूर्वी जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे त्रयस्थ संस्थेमार्फत तपासणी करण्यात येईल. राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनच्या कार्यकारी समितीमार्फत नेमलेल्या त्रयस्थ तपासणी संस्थांचे पॅनेल मधील संस्थांमार्फत जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनकडून या गावांच्या योजनांची त्रयस्थ तपासणी करण्यात येईल.
- (६) स्वतंत्र योजनेसाठी जास्तीत जास्त १८ महिन्यांचा व अनेक गाव योजनांसाठी ३६ महिन्यांचा कालावधी अनुज्ञेय राहिल. ज्या योजना पूर्ण करण्यास ३ वर्षांचा कालावधी लागणार आहे, अशा योजनांचे कार्यादेश/कार्यारंभ आदेश/करार (Contract) अंमलबजावणीकरिता मार्च, २०२२ पूर्वी देण्यात यावेत, यानुसार गाव कृती आराखडा (VAP) व जिल्हा कृती आराखडा (DAP) तयार करण्यात यावा.

५. जलस्वराज्य-२ :-

जागतिक बँकेच्या सहकार्याने जलस्वराज्य-२ कार्यक्रम राज्यातील ग्रामीण भागात राबविण्यास मंत्रीमंडळाने, दिनांक २० नोव्हेंबर, २०१३ च्या बैठकीत मान्यता दिलेली होती.

राज्यात जागतिक बँक अर्थसहाय्यीत जलस्वराज्य-२ कार्यक्रम राबविण्यास दिनांक ३० मे, २०१४ रोजी जागतिक बँकेबरोबर करार करण्यात आला होता, जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमाची अंमलबजावणी (२०१४-२०२०) दरम्यान करण्यात आली होती. सदर कार्यक्रमासाठी ७० टक्के कर्ज जागतिक बँक व ३० टक्के राज्य शासनाचा हिस्सा होता. सद्यःस्थितीत जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमाचा कालावधी दिनांक ३० सप्टेंबर, २०२० रोजी संपुष्टात आलेला आहे.

जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमासाठी जागतिक बँकेकडून मिळणारे अर्थसहाय्य हे प्रोग्राम फॉर रिझल्ट या वित्तीय साधनांतर्गत उपलब्ध झाले असून उद्दिष्ट पूर्ती आधारित निधी संवितरण निर्देशांकाशी निगडित आहे. सप्टेंबर २०२० पर्यंत जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमासाठी जागतिक बँकेकडून रुपये ५५६.९६ कोटी अर्थसाहाय्य प्राप्त झाले. तसेच मार्च २०२२ अखेर राज्य शासनाद्वारे जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमासाठी रुपये १९०.८४ कोटी इतका निधी उपलब्ध झालेला आहे. जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमासाठी जागतिक बँक व राज्य शासनाकडून प्राप्त झालेला एकूण निधी रुपये ७४७.८० कोटी इतका खर्च करण्यात आलेला आहे.

कार्यक्रमाची उद्दिष्टे :-

- राज्यातील ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता सेवांचे नियोजन, अंमलबजावणी संनियंत्रण व शाश्वतता या क्षेत्रातील संस्थांच्या कामगिरीचा दर्जा उंचाविणे.
- निमशहरी गावांमध्ये आणि पाणी गुणवत्ता बाधित व पाणी टंचाईच्या गावांमध्ये गुणवत्तापूर्ण आणि शाश्वत पाणी पुरवठा सेवा पुरविणे.

कार्यक्रमाचे घटक :-

- जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमांमधील गुंतवणूक ही तीन मुख्य घटकांतर्गत करण्यात आली.

(अ) मुख्य भौतिक गुंतवणूक :-

या अंतर्गत निमशहरी भागातील जनतेला वाढीव पाणी पुरवठा व स्वच्छता सेवा सुविधा पुरविणे, पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्या/वस्त्यांसाठी कमी खर्चाच्या रासायनिक दुषितीकरण सौम्य करण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजना व दुर्गम किंवा पाणी टंचाई असलेल्या भागांमध्ये पर्जन्यजल साठवण उपाययोजना आणि अतिशोषित पाणलोट क्षेत्रामध्ये जलभरण स्तरावर पाणी व्यवस्थापन विकसित करणे या बाबी समाविष्ट आहेत. निमशहरी गावे/शहरालगतच्या १० कि.मी. त्रिज्येतील झपाट्याने वाढणाऱ्या ग्रामपंचायतींना नागरी क्षेत्राप्रमाणे पाणी पुरवठा उपलब्ध करून देणे हा या योजनेचा उद्देश आहे. या कार्यक्रमांतर्गत ५९ निमशहरी गावांच्या नळ पाणी पुरवठा योजनांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली असून त्यापैकी ५७ योजना कार्यान्वित झाल्या आहेत.

टंचाईग्रस्त गावांमध्ये ५०० पेक्षा कमी लोकसंख्येचे दुर्गम भागातील सातत्याने टँकरग्रस्त असलेल्या गावे, वाड्या-वस्त्यांना टंचाई कालावधीकरिता २० लि./दिवस/माणसी या निकषाप्रमाणे पिण्याचे शुद्ध पाणी देण्यासाठी अभिनव प्रकारच्या मेटॅलीक सामुदायिक साठवण टाक्यांची योजना राबविण्यात आलेली आहे. सद्यःस्थितीत ७८ योजना कार्यान्वित करण्यात आल्या आहेत. गुणवत्ता बाधित गावांमध्ये पाणी शुद्धिकरणासाठी ६३ आर.ओ. आणि डिफ्लोरिडेशन युनिट या उपाययोजना राबविण्यात आल्या आहेत. जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमांतर्गत जलधर निर्धारण व लोकसहभागातून भूजल व्यवस्थापन या अभिनव उपक्रमाची अंमलबजावणी करण्यात आली असून त्याअंतर्गत ११ अतिशोषित पाणलोटाला १२ जलधर आणि १०२ गावांमध्ये भूजल पुनर्भरणाची कामे करण्यात आली आहेत.

(ब) इतर भौतिक गुंतवणूक :-

या अंतर्गत सार्वजनिक आरोग्य विभागातील तसेच भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेमधील प्रयोगशाळांचे बळकटीकरण, महाराष्ट्र पर्यावरण अभियांत्रिकी प्रशिक्षण व संशोधन संस्था (मित्रा), नाशिक याची पाणी व स्वच्छता क्षेत्रातील उत्कृष्टता केंद्र म्हणून विकसित करणे व जिल्हा परिषदांमधील ग्रामीण पाणी पुरवठा विभागातील उपविभागीय कार्यालयांमध्ये सोयी सुविधा विकसित करणे या बाबी समाविष्ट असून यापैकी बहुतांशी कामे पूर्ण झालेली असून उर्वरित कामे पूर्ण करण्यात येत आहेत.

(क) मृदू घटकांसाठीची गुंतवणूक :-

यामध्ये पाणी पुरवठा आणि स्वच्छता क्षेत्रातील संस्थांचे बळकटीकरण, क्षमता बांधणी, कार्यक्रम व्यवस्थापन तसेच पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागासाठी संनियंत्रण व मूल्यमापन प्रणाली विकसित करणे इत्यादी घटक समाविष्ट असून सदर कामे पूर्ण करण्यात आलेली आहेत.

२. कार्यक्रमाचे कार्यक्षेत्र :-

जलस्वराज्य-२ कार्यक्रमातील मुख्य भौतिक गुंतवणूक व अनुषंगिक बाबींची अंमलबजावणी राज्यातील ६ महसुली विभागातील प्रत्येकी २, अशा रायगड, रत्नागिरी, पुणे, सातारा, अहमदनगर, जळगाव, औरंगाबाद, नांदेड, अमरावती, बुलढाणा, नागपूर, व चंद्रपूर अशा १२ जिल्ह्यांमध्ये राबविण्यात आली आहे. या व्यतिरिक्त इतर गुंतवणूक राज्यातील ३४ ग्रामीण जिल्ह्यांमध्ये करण्यात आली.

६. जल जीवन मिशन :-

केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार राज्यातील पाणी व स्वच्छता सहाय्य संस्था यांचे विलिनीकरण करून एकंदर ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीसाठी जल जीवन मिशनची स्थापना करण्यात आली आहे. सदर मिशनचे मुख्यालय सिडको भवन, बेलापूर, नवी मुंबई येथे आहे.

६.१ राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन :-

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील योजनांसाठी या विभागामार्फत दिनांक १०-०२-२०१० रोजी संस्था नोंदणी अधिनियम, १८६० अंतर्गत राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनची नोंदणी करण्यात आली आहे. या मिशनमध्ये राज्याचे मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली शिखर समिती आहे. जल जीवन मिशन व स्वच्छताविषयक कार्यक्रमांचे राज्यातील नियोजन, अंमलबजावणी व संनियंत्रण याबाबत संपूर्ण जबाबदारी व अधिकार राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला आहेत. जल जीवन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला कार्य करण्याचे संपूर्ण अधिकार आहेत. राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला जल जीवन मिशनसाठी कार्यान्वयन यंत्रणा म्हणून केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार कार्यवाही करण्यासाठी प्राधिकृत करण्यात आले आहे. राज्य पाणी व स्वच्छता समितीमध्ये शिखर समिती व कार्यकारी समिती आहे. जल जीवन मिशन मार्गदर्शक सूचनांनुसार शिखर समिती व कार्यकारी समितीची कार्यकक्षा निश्चित करण्यात आली आहे.

६.२ **जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशन कक्ष :-** केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचना विचारात घेता जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनची नव्याने पुनर्रचना करण्यात आली आहे.

६.३ जिल्हा पाणी पुरवठा व स्वच्छता मिशन कक्षाची कार्यकक्षा :-

६.३.१. जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनचे जिल्हाधिकारी हे अध्यक्ष असतील व संबंधित जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे सह अध्यक्ष असतील.

६.३.२. आरोग्य विभाग, शिक्षण विभाग, प्रकल्प संचालक, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प, जलसंपदा विभाग, जलसंधारण विभाग, कृषी विभाग, वन विभाग तसेच माहिती व जनसंपर्क या विभागाचे त्या जिल्ह्याचे प्रमुख अधिकारी या मिशनचे सदस्य असतील. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण व भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा यांचे जिल्ह्यातील प्रमुख अधिकारी हे या मिशनचे सदस्य असतील. पाणी व्यवस्थापन, समाज विकास, सामाजिक आरोग्य या क्षेत्रातील नामांकित व्यक्ती तसेच स्थानिक खासदार, आमदार यांना या मिशनवर मानद सदस्य म्हणून घेता येईल. कार्यकारी अभियंता, ग्रामीण पाणी पुरवठा हे या मिशनचे सदस्य सचिव असतील.

६.३.३. जल जीवन मिशनचे जिल्हास्तरीय आराखडे, जिल्हा पाणी व स्वच्छता मिशनच्या मान्यतेनंतर त्या जिल्ह्याचे मा. पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरीय समिती समोर सादर करण्यात येतील. या समितीमध्ये त्या जिल्ह्यामधील सर्व मंत्री तसेच मा. पालकमंत्री यांनी नेमलेले ३ आमदार हे सदस्य असतील. या समितीच्या सहमतीनंतर सदर आराखडे हे राज्य स्तरावरील समितीपुढे मान्यतेसाठी ठेवण्यात येतील. राज्यपातळीवर मा. मंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), मा. राज्यमंत्री (पाणी पुरवठा व स्वच्छता), अपर मुख्य सचिव (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) व मिशन संचालक, राज्य पाणी व स्वच्छता मिशन यांची समिती (राज्यस्तरीय योजना मंजूरी समितीच्या मान्यतेनंतर) आराखड्यांना अंतिम मान्यता देईल.

६.४ **गट संसाधन केंद्र (पाणी पुरवठा व स्वच्छता) :-**केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार, ग्रामीण पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या ग्रामस्तरावरील अंमलबजावणीसाठी, ग्राम आरोग्य, पोषण, पर्यावरण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समित्यांना मार्गदर्शन व मदत करण्यासाठी, त्यांचा तालुकास्तरावरील पंचायत समित्यांशी योग्य समन्वय राखण्यासाठी, तालुकास्तरावर गट संसाधन केंद्र (Block Resource Centres) स्थापन करण्यात आली आहेत. तालुक्याच्या/गटाच्या लोकसंख्येच्या आधारे प्रत्येक गट संसाधन केंद्रामध्ये २ ते ४ कर्मचारी कार्यरत आहेत.

६.५ गट संसाधन केंद्रांची कार्ये :-

६.५.१. ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती स्थापन करण्याकरिता ग्रामस्थांना मदत करणे.

६.५.२. ग्रामपंचायत/ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे सदस्य आणि ग्रामस्थ यांच्यामध्ये पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाविषयी जाणीव व जागृती निर्माण करणे व त्यांची संवाद क्षमता विकसित करण्याच्या दृष्टीने कार्यवाही करणे.

६.५.३. पाणी पुरवठा व स्वच्छता कार्यक्रमाच्या विविध बाबींवर, ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती/ग्रामपंचायत सदस्य तसेच ग्राम पातळीवरील विविध कार्यकर्ते (उदा. ASHA/अंगणवाडी कामगार, शिक्षक, स्वयंसहायता गट, महिला व युवक मंडळ इ. व ग्रामस्थ यांचेमध्ये माहिती, शिक्षण व संवाद (IEC) क्षमता वाढविण्यासाठी गट व ग्रामस्तरावर प्रशिक्षणाचे वार्षिक कार्यक्रम तयार करणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे.

- ७.६ WQMIS पोर्टलवरील माहितीनुसार, सद्यस्थितीमध्ये, ४०१९९ गावांमधुन निवड केलेल्या २००९९५ महिलांपैकी एकुण १९९७४३ (९९.७४%) महिलांना पाणी गुणवत्ता विषयक, FTK द्वारे पाणी तपासणीचे प्रशिक्षण देण्यात आले असून, प्रशिक्षणाच्या नोंदी केंद्र शासनाच्या संकेतस्थळावर घेण्यात आल्या.
- ७.७ पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता तपासण्यासाठी सध्या राज्यात १ राज्यस्तरीय, ६ विभागीय, २८ जिल्हास्तरीय व १४३ उपविभागीय प्रयोगशाळा अशा एकूण १७७ प्रयोगशाळा भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणामार्फत कार्यरत आहेत. दि. २०/०७/२०२२ रोजीच्या शासन निर्णयानुसार वर्षातून १ वेळा रासायनिक तपासणी (दि. ०१ ऑक्टो. ते ३१ मार्च) व २ वेळा जैविक तपासणी (१ जुन ते ३१ ऑक्टो. व १ नोव्हें. ते ३१ मे) केली जाते. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात ६७७५१५ पाणी नमुने भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणामार्फत तपासण्यात आले आहेत.
- ७.८ पाणी गुणवत्ता सर्वेक्षण आणि सनियंत्रण कार्यक्रमांतर्गत, प्रयोगशाळेमध्ये प्राप्त नमुन्यांचे पृथःकरण करण्यात येऊन नमुन्यांचे अहवाल केंद्र शासनाच्या संकेत स्थळावर Online नोंदी करण्यात येत आहेत. सर्व प्रयोगशाळांमध्ये शासन निर्णयानुसार शुल्क आकारून खाजगी नमुने तपासणीबाबत जनजागृती करण्यात येत आहे. पाणी गुणवत्ता सनियंत्रण व सर्वेक्षण कार्यक्रमाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता सनियंत्रणाची जबाबदारी जिल्हा पाणी गुणवत्ता सल्लागार, पाणी गुणवत्ता निरीक्षक यांना देण्यात आली आहे.
- ७.९ राज्यामध्ये नव्याने १ राज्यस्तरीय प्रयोगशाळा स्थापनेस मंजुरी देण्यात आली असून २७ जिल्हा प्रयोगशाळांचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे. राज्यातील नवीन मंजूर असलेल्या राज्यस्तरीय प्रयोगशाळेचे बांधकाम प्रगतीपथावर आहे.
- ७.१० सन २०२३-२०२४ या आर्थिक वर्षात राज्यातील पुणे, कोकण, नाशिक, अमरावती, औरंगाबाद व नागपूर या ६ विभागीय तपासणी प्रयोगशाळांना व २८ जिल्हास्तरीय प्रयोगशाळांना NABL अधिस्वीकृती नुतनीकरण प्रमाणपत्र (Renewal of Accreditation) प्राप्त झाले आहे. तसेच राज्यातील १४३ उपविभागीय प्रयोगशाळांना NABL अधिस्वीकृती प्रमाणपत्र (NABL Recognition) प्राप्त झाले आहे.

८. ग्रामीण पिण्याच्या पाण्याचा टंचाई कार्यक्रम :-

- ८.१ प्रत्येक जिल्ह्यात दरवर्षी पावसाळा संपल्यानंतर पाणी टंचाई (२० लिटर्स/दिन/व्यक्तीपेक्षा कमी) झालेल्या पर्जन्यमानाचा आढावा घेऊन १ कि.मी. क्षेत्रात ज्या गावांमध्ये/वाड्यांमध्ये पिण्याच्या पाण्याचे नियमित स्रोत आटले किंवा कमी झाल्याने दरडोई, प्रतिदिनी २० लिटर्सपेक्षा कमी पाणी पुरवठा होईल असा अंदाज आहे, अशा गावे/वाड्यांमध्ये पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करण्यासाठी जिल्हाधिकाऱ्यांकडून मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद व वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा यांच्याशी विचार विनिमय करून (१) ऑक्टोबर ते डिसेंबर, (२) जानेवारी ते मार्च, (३) एप्रिल ते जून अशा तीन स्वतंत्र तिमाहीसाठी टंचाई कृती आराखडे तयार करण्यात येतात. पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ खालील अनुज्ञेय उपाययोजनांपैकी योग्य त्या उपाययोजनेची निवड करण्यात येते.
- (१) बुडक्या घेणे.
 - (२) विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे.
 - (३) खाजगी विहिरी अधिग्रहीत करणे,
 - (४) टँकर/बैलगाड्यांद्वारे पाणी पुरवठा करणे.
 - (५) प्रगतीपथावरील पाणी पुरवठा योजनेची कामे तातडीने पूर्ण करणे.
 - (६) नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे,
 - (७) विंघण विहिरींची विशेष दुरुस्ती,
 - (८) नवीन विंघन विहिरी घेणे,
 - (९) तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे,
 - (१०) धरणामध्ये अथवा तलावामध्ये चर खणणे.
- ८.२ टँकरने पाणी पुरवठा करणे ही उपाययोजना अधिक खर्चिक व तात्पुरत्या स्वरूपाची आहे. जेथे अन्य उपाययोजना शक्य नाही, तेथेच ही उपाययोजना अनिवार्य ठरते. जिल्हाधिकाऱ्यांची खात्री पटल्यास टँकर लावण्यास मान्यता दिली जाते. दिनांक १ ऑक्टोबर, २००६ पासून पाणी टंचाई कार्यक्रमांतर्गत घेण्यात येणाऱ्या नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे, विंघण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे. विहित आर्थिक व भौतिक निकषात न बसणाऱ्या टंचाई निवारक उपाययोजनांना शासन स्तरावर सचिव स्तरीय स्थायी समिती मार्फत मंजुरी देण्यात येते.
- ८.३ राज्यात दरवर्षी निर्माण होणाऱ्या पाणी टंचाईवर मात करण्यासाठी, गावात पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण झाल्यानंतर, पाणी टंचाई कार्यक्रमांतर्गत कोणतीही उपाययोजना घेतल्यास त्याबरोबरच, पुढील वर्षी त्या गावात पिण्याच्या पाण्याची टंचाई निर्माण होऊ नये म्हणून, ग्रामस्तरावरून जलसंधारणाच्या विविध उपाययोजनांबरोबरच शिवकालीन पाणी साठवण योजना, जलपुनर्भरण कार्यक्रम इत्यादी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना ग्रामस्तरावर राबविण्याबाबतचे आदेश, दिनांक २७ फेब्रुवारी, २००८ च्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित करण्यात आले आहे.
- ८.४ खाजगी टँकर्स व ट्रक्सचे दर पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या, शासन निर्णय क्रमांक टंचाई-२०१८/प्र.क्र. १६७/पापु-१४, दिनांक १९-१२-२०१८ अन्वये खाजगी टँकर्स व ट्रक्सचे दर पुढीलप्रमाणे सुधारित करण्यात आले आहेत.

टँकर व ट्रकवरील टाकीची पाणी वहन करण्याची क्षमता व क्षेत्र	कमाल प्रतिदिन प्रति मे. टन भाडे (रुपये)	कमाल प्रति किलोमीटर प्रति मे. टन भाडे (रुपये)
सर्वसाधारण	२७०	३.४०
दुर्गम व अतिदुर्गम भागामध्ये अतितीव्र घाट असलेल्या ठिकाणी (३००० ते ५००० लिटर)	३३८	४.३०

वरीलप्रमाणे टँकरचे दर निर्धारित केले असले तरी, जिल्हाधिकाऱ्यांनी निविदा मागवून कमीत कमी दरात टँकर उपलब्ध करून घ्यावयाचे आहेत.

८.५ पाणी टंचाईविषयी उपाययोजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी जिल्हाधिकारी व विभागीय आयुक्तांचे वित्तीय मंजूरीचे अधिकार शासन निर्णय, दिनांक ४ मे, २०१६ अन्वये खालीलप्रमाणे सुधारित करण्यात आले आहेत—

अ.क्र.	उपाययोजनेचे नाव	जिल्हाधिकाऱ्यांचे अधिकार	विभागीय आयुक्तांचे अधिकार
(अ)	तात्पुरती पूरक नळ पाणी पुरवठा योजना	रु. २०.०० लक्ष पर्यंत	रु. ५०.०० लक्ष पर्यंत
(ब)	नळ पाणी पुरवठा योजनांची विशेष दुरुस्ती	रु. ३०.०० लक्ष पर्यंत	रु. ५०.०० लक्ष पर्यंत
(क)	जुन्या विहिरीची दुरुस्ती विहिरी खोलीकरण	रु. ०२.०० लक्ष पर्यंत	रु. ०३.०० लक्ष पर्यंत
(ड)	धरणामध्ये अथवा तलावामध्ये चर खणणे	रु. ०५.०० लक्ष पर्यंत	रु. १०.०० लक्ष पर्यंत
(इ)	पिण्याच्या पाण्याचे टँकर भरण्यासाठी आवश्यक ती तात्पुरती उपाययोजना.	रु. ००.५० लक्ष पर्यंत	रु. ०१.०० लक्ष पर्यंत
(ई)	बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	प्रती दिन प्रती बैलगाडी रु. ५०० पर्यंत	

८.६ नागरी व ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्याच्या टंचाई निवारणार्थ पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागास प्रदान करण्यात आलेल्या आर्थिक मर्यादेपेक्षा जास्त किंमतीच्या तसेच विहित निकषात न बसणाऱ्या तातडीच्या उपाययोजनांना तातडीने प्रशासकीय मंजूरी देता यावी म्हणून प्रधान सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली सचिवस्तरीय समिती स्थापन करण्यात आलेली आहे.

८.७ मागील ३ वर्षांमध्ये टंचाई अंतर्गत घेतलेल्या विविध उपाययोजनांवर झालेला खर्च व हाताळलेली गावे व वाड्या यांची संख्या पुढीलप्रमाणे आहे.

(अ) विविध उपाययोजनांवर झालेला खर्च

(रुपये कोटीत)

अ.क्र.	उपाययोजना	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१.	टँकर/बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	१९.४६	२७.२८	२४.०३
२.	विहिर अधिग्रहीत करणे	१२.११	१०.८७	९३.०८
३.	विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे	०.९८	१.९२	०.८०
४.	बुडकी घेणे	०	०	०
५.	विंधण विहिर/कुपनलिका घेणे	१७.४६	२३.८८	१०.०२
६.	नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे	८२.१२	३९.६२	२३.९८
७.	विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे	१.४७	४.५१	२७.९३
८.	तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे	१४.०२	१२.०४	२.९६
	एकूण	१४७.६२	१२०.१२	१८२.८०

(ब) विविध उपाययोजनेद्वारे टंचाई कार्यक्रमांतर्गत हाताळलेली गावे/वाड्या

अ.क्र.	उपाययोजना	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१.	टँकर/बैलगाडीने पाणी पुरवठा करणे	१४५२	१८६२	२११९
२.	विहिर अधिग्रहीत करणे	२१५६	२२९८	१९८६
३.	विहिरी खोल करणे/गाळ काढणे	५८	२९६	१००
४.	बुडकी घेणे	०	०	०
५.	विंधण विहिर/कुपनलिका घेणे	१८२५	२२४९	१८९१
६.	नळ योजनांची विशेष दुरुस्ती करणे	१५६४	६८५	५४३
७.	विंधण विहिरींची विशेष दुरुस्ती करणे	१२५७	१६०९	८३६
८.	तात्पुरत्या पूरक नळ योजना घेणे	२२८	१४७	३६
	एकूण	८५४०	९१४६	७५११

९. निधीची उपलब्धता :-

- ९.१ विभागाच्या दि. ०४-०९-२०२१ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये राज्यात केंद्र शासन पुरस्कृत जल जीवन मिशन राबविण्यात येत आहे. जल जीवन मिशन अंतर्गत केंद्र व राज्य वित्तीय आकृतीबंध १:१ आहे.
- ९.२ जल जीवन मिशन मार्गदर्शक सूचनेनुसार केंद्र व राज्य हिश्यांतर्गत प्राप्त होणारा निधी विभागाद्वारे राज्य पाणी व स्वच्छता मिशनला PFMS प्रणालीच्या Single Nodal Account वर उपलब्ध करून दिला जातो. केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार सन २०२१-२०२२ वर्षापासून वित्त विभागाच्या मान्यतेने जल जीवन मिशन अंतर्गत Escrow Account कार्यान्वित करण्यात आला आहे.
- ९.३ जल जीवन मिशन अंतर्गत सन २०१९-२०२० पासून केंद्र शासनाकडून प्राप्त निधी व त्या समरूप राज्य हिश्यांतर्गत वितरित निधीचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे. —

(रक्कम कोटीत)

वर्ष	केंद्र हिश्याचा प्राप्त निधी	केंद्र हिश्याचा वितरित निधी	समरूप राज्य हिश्यांतर्गत देय निधी (सहाय्यिकृत बाबी व पाणी गुणवत्ता संनियंत्रण व सर्वेक्षण घटकाकरीता केंद्र व राज्य प्रमाण ६०:४० विचारात घेऊन)	राज्य हिश्याचा वितरित निधी
२०१९-२०२०	३४५.२७७०	३४५.२७७०	३३७.२२२३	२१३.५१८७१
२०२०-२०२१	४५७.२३०२	४५७.२३०२	४४६.५६१४९५३	३९१.४०७२८६
२०२१-२०२२	१६६६.६३६८	१६६६.६३६८	१६२७.७३६८	१८०६.५९४९९३
२०२२-२०२३	३९१५.६२३०	३९१५.६२३०	३८४७.६१४१	३८४७.६१४१
२०२३-२०२४	५५८३.१९५०	५५८३.१९५०	५४५२.९२०३	५४५२.९२०३*

* दि. १२-१-२०२४ रोजीच्या स्थितीनुसार

तक्ता क्रमांक-२
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग

(रुपये हजारात)

अ.क्र.	तपशील		प्रत्यक्ष रकमा २०२२-२०२३	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२३-२०२४	सुधारित अंदाज २०२३-२०२४	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२४-२०२५
१	२		३	४	५	६
प्रधान शीर्षवार सारांश :						
ए - महसुली लेख्यावरील खर्च—						
	२०४९, व्याज प्रदाने	भारित	२४४५६३	२८००००	२६५०००	२८५०००
	२२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता	भारित दत्तमत	९९८० ३९११६८२८	११००० ७७११६४३७	७७०० १२२२४२२९२	१००० ६००७१४०६
	२२३५, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	दत्तमत	२४०	९००	९००	९००
	२४०६, वनीकरण व वन्यजीवन	दत्तमत	०	१०००	८००	१०००
	२७०२, लहान पाटबंधारे	दत्तमत	४७८३५०	५८०५८१	५३०३०८	५८५२२१
	३४५१, सचिवालयीन - आर्थिक सेवा	दत्तमत	२२६७७३	३३४८९१	२९००६६	२५४६२५
एकूण - ए - महसुली लेख्यावरील खर्च						
		भारित दत्तमत	२५४५४३ ३९८२२१९१	२९१००० ७८०३३८०९	२७२७०० १२३०६४३६६	२८६००० ६०९१३१५२
		एकूण	४००७६७३४	७८३२४८०९	१२३३३७०६६	६११९९१५२
बी - भांडवली लेख्यावरील खर्च—						
	४२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यावरील भांडवली खर्च.	दत्तमत	१७७४६००	३	३	२
	४४०२, मृद व जलसंधारण यावरील भांडवली खर्च.	भारित दत्तमत	० २५९१०६	५०० ३२२८१४	५०० २९७७६७	५०० ३५९१२८
	४७०२, लहान पाटबंधाऱ्यावरील भांडवली खर्च.	दत्तमत	०	१	१	१
एकूण - बी - भांडवली लेख्यावरील खर्च						
		भारित दत्तमत	० २०३३७०६	५०० ३२२८१८	५०० २९७७७१	५०० ३५९१३१
		एकूण	२०३३७०६	३२३३१८	२९८२७१	३५९६३१
सी - ऋण शीर्षाखालील खर्च—						
	६२१५, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यासाठी कर्जे.	दत्तमत	०	१	१	१
	७६१०, शासकीय कर्मचारी इत्यादिना कर्जे.	दत्तमत	१५८७९	५०८१०	५०८१०	६३०६०
एकूण - सी - ऋण शीर्षाखालील खर्च						
		भारित दत्तमत	... १५८७९	... ५०८११	... ५०८११	... ६३०६१
		एकूण	१५८७९	५०८११	५०८११	६३०६१
	स्थूल बेरीज -	भारित दत्तमत	२५४५४३ ४१८७१७७६	२९१५०० ७८४०७४३८	२७३२०० १२३४१२९४८	२८६५०० ६१३३५३४४
		एकूण	४२१२६३१९	७८६९८९३८	१२३६८६१४८	६१६२१८४४

तक्ता क्रमांक ३

जल जीवन मिशन अंतर्गत पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची दिनांक १ एप्रिल २०२३ रोजी व सन २०२२-२०२३ मध्ये साध्य केलेल्या गावे/वाड्यांची माहिती (IMIS वरील माहितीनुसार)

अ.क्र.	जिल्हा	दि. १ एप्रिल २०२२ रोजी पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची संख्या	सन २०२२-२०२३ मध्ये साध्य केलेल्या गावे/वाड्यांची संख्या	दि. १ एप्रिल २०२३ रोजी पाणी गुणवत्ता बाधित गावे/वाड्यांची संख्या
१	२	३	४	५
१.	पालघर	०	०	०
२.	ठाणे	०	०	०
३.	रायगड	०	०	०
४.	रत्नागिरी	०	०	०
५.	सिंधुदुर्ग	०	०	०
	कोकण विभाग	०	०	०
६.	पुणे	०	०	०
७.	सातारा	०	०	०
८.	सांगली	०	०	०
९.	सोलापूर	०	०	०
१०.	कोल्हापूर	०	०	०
	पुणे विभाग	०	०	०
११.	नाशिक	०	०	०
१२.	धुळे	०	०	०
१३.	नंदूरबार	०	०	०
१४.	जळगाव	४१	२	३९
१५.	अहमदनगर	०	०	०
	नाशिक विभाग	४१	२	३९
१६.	औरंगाबाद	१	१	०
१७.	जालना	०	०	०
१८.	परभणी	०	०	०
१९.	हिंगोली	०	०	०
२०.	नांदेड	०	०	०
२१.	उस्मानाबाद	०	०	०
२२.	बीड	०	०	०
२३.	लातूर	०	०	०
	औरंगाबाद विभाग	१	१	०
२४.	अमरावती	०	०	०
२५.	अकोला	०	०	०
२६.	वाशिम	०	०	०
२७.	बुलढाणा	०	०	०
२८.	यवतमाळ	०	०	०
	अमरावती विभाग	०	०	०
२९.	नागपूर	०	०	०
३०.	वर्धा	३	३	०
३१.	भंडारा	०	०	०
३२.	गोंदिया	०	०	०
३३.	चंद्रपूर	१	०	१
३४.	गडचिरोली	०	०	०
	नागपूर विभाग	४	३	१
	एकूण	४६	६	४०

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ
तक्ता क्रमांक ४
ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२४-२०२५ (सर्वसाधारण)

(रुपये लाखात)

अनु- क्रमांक	जिल्हा	सन १९९७-९८ ते २०२२-२३ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती- पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजने- साठी लागणारा आवश्यक निधी २०२३-२४	सन २०२४-२५ मधील अपे- क्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	२८	३	०	३५४७.४१	२५	२५५४.९९	३३९४६.००	३७०६७.८०
२.	पालघर	६	३	१५१	१९८३२.७७	३	१३४.१४	१०९५.००	०
३.	रायगड	३१	२	३८८	२५८०.५८	२९	१९१८.७८	५०००.००	४४७३७.००
४.	रत्नागिरी	०	०	०	०	०	०	०	०
५.	सिंधुदुर्ग	१८५	१८२	२३६/२१९८	१३८७९.८८	३	१८२७५.७९	४७७१.४४	५१९२.६५
६.	पुणे	२३६	११७	५२६/२२९०	४१८६०.८१	११९	४९७६.९०	१७८५८.०६	११३६५७.००
७.	सातारा	५३	५०	५३	११४५३.९७	३	२२३०.६९	३५२.६६	०
८.	सांगली	११७	८३	४९	५७५७८.३२	३४	१३९८४.९२	१५४९४.४९	१९१६५.८५
९.	कोल्हापूर	१५२	१३८	२०३/२४३	११६६८.०६	१४	६८७.६३	११५००.००	११३८८.५०
१०.	सोलापूर	४८४	४७९	१२१४	१५२१६.५७	५	६०६.५६	२००.००	२१०.००
११.	नाशिक	१५५	११८	६३०/१०२	३३६९३.३४	३७	१३०५०.१२	४९९७.५७	४५०१२.००
१२.	जळगाव	१८३	१४७	३१०	१४३१६.९८	३३	१४३१६.९८	१६४२७.२२२	३९१६५.००
१३.	धुळे	६८	५९	१५५	२१६९.८७	९	२१६९.८७	११३७७.२९	२८८५०.००
१४.	नंदूरबार	४०	७	११७	०	३३	०	१७९०९.०१	४५९६५.७०
१५.	अहमदनगर	१४९	११५	६४४/१०३७	६५९०६.६३	३४	३५१५१.७०	२०५७२.७०	१९८००.००
१६.	छ. संभाजीनगर	१०४	१०२	१७२	२१९००.३७	२	२५९६८२.००	१२२.००	१००.००
१७.	जालना	९१	८२	३८५	५२५१.२९	९	२७९२७.५७	१६२०६.६७	४०५०.००
१८.	बीड	११०	१०९	१९७	१८५६४.९६	१	३८०.१७	६००.००	०
१९.	नांदेड	५३	६७	८४/१६	२५७६.८७	३	८३२३.७५	३५०.००	२०७५.६३
२०.	परभणी	६९	६७	१३६/१	१३४५९.६२	२	४११४.९६	१४१७.४५	३८५.००
२१.	हिंगोली	३४	३४	१०७/१४	१११४६.५०	०	६०७.६४	०	०
२२.	लातूर	७६	७५	१०५/१९	१३९०२.००	१	२५३०.५०	१३७०.००	१५००.००
२३.	धाराशिव	५९	५८	९६	९०७२.५१	३	७१२.८८	४०.९९	३२.००
२४.	नागपूर	१७७	१७०	२३६/३	२३६३९.५७	३१	१८५७५.१३	१७१८९.८५	१४०६३.००
२५.	भंडारा	८१	८१	१६५/६	१३४४७.१७	२	१२३.४६	१२.००	३.००
२६.	गोंदिया	८०	५०	२७७/९५	१५१७६.७५	४	०	५९.००	९५.००
२७.	चंद्रपूर	१४८	१३५	४४७/३	४१३५७.००	२०	१२८५५.८०	५६६०.००	८३२५.००
२८.	गडचिरोली	५०	४६	९१	६९३१.५५	५	२४३१.५४	१४९०.५४	११२०.००
२९.	वर्धा	१४४	१४१	१४७	१२४४३.८५	३	१८५२.३५	७२५४.३८	३४८३.८६
३०.	अमरावती	५३	१७	५१५	१७४११.७१	०	२१९१०.६७	२७८८५.२६	६२१७३.००
३१.	यवतमाळ	१३५	१२५	१९०	१३८२७.२९	०	६२१.७९	१०९८३.१७	१२०१५.४५
३२.	अकोला	११७	८७	९१०	३३६२९.६७	१५	८४७८.००	१५०००.००	१६५००.००
३३.	बुलढाणा	६	२	१५९	२७४३७.२२	४	६३५४.०६	३०१.४१	०
३४.	वाशिम	२४५	२२०	२४१	१६४७२.३३	२१	०	५०००.५०	१२६२१.००
	एकूण	३७१९	३१७१	५५४०	६११३५३.४२	५०७	४८७५४१.३४	२७२४४४.६६	५४८७५३.४४

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ
तक्ता क्रमांक ५
ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२४-२५ (विशेष घटक योजना)

(रुपये लाखात)

अनु- क्रमांक	जिल्हा	सन १९९८-९९ ते २०२२-२३ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती- पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजने- साठी लागणारा आवश्यक निधी (२०२३-२४)	सन २०२४-२५ मधील अपेक्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	०	०	०	०	०	०	०	०
२.	पालघर	०	०	०	०	०	०	०	०
३.	रायगड	०	०	०	०	०	०	०	०
४.	रत्नागिरी	०	०	०	०	०	०	०	०
५.	सिंधुदुर्ग	४	४	४/१०	६५.८६	०	०	०	०
६.	पुणे	०	०	०	०	०	०	०	०
७.	सातारा	०	०	०	०	०	०	०	०
८.	सांगली	४०	४०	४०	३१०.७०	०	०	०	०
९.	कोल्हापूर	०	०	०	०	०	०	०	०
१०.	सोलापूर	१०	१०	१०	४५५.४२	०	०	०	०
११.	नाशिक	०	०	०	०	०	०	०	०
१२.	जळगाव	०	०	०	०	०	०	०	०
१३.	धुळे	०	०	०	०	०	०	०	०
१४.	नंदूरबार	०	०	०	०	०	०	०	०
१५.	अहमदनगर	०	०	०	०	०	०	०	०
१६.	छ. संभाजीनगर	०	०	०	०	०	०	०	०
१७.	जालना	०	०	०	०	०	०	०	०
१८.	बीड	०	०	०	०	०	०	०	०
१९.	नांदेड	०	०	०	०	०	०	०	०
२०.	परभणी	०	०	०	०	०	०	०	०
२१.	हिंगोली	०	०	०	०	०	०	०	०
२२.	लातूर	०	०	०	०	०	०	०	०
२३.	धाराशिव	०	०	०	०	०	०	०	०
२४.	नागपूर	१	१	१	२७.०३	०	०	०	०
२५.	भंडारा	०	०	०	०	०	०	०	०
२६.	गोंदिया	०	०	०	०	०	०	०	०
२७.	चंद्रपूर	०	०	०	०	०	०	०	०
२८.	गडचिरोली	०	०	०	०	०	०	०	०
२९.	वर्धा	०	०	०	०	०	०	०	०
३०.	अमरावती	६	६	९	१९०.४७	०	०	०	०
३१.	यवतमाळ	१	१	२	१५.०८	०	१५.०८	०	०
३२.	अकोला	१५	०	५२३	६६१३.९६	१५	५२९३.००	९०.००	१००
३३.	बुलढाणा	०	०	०	०	०	०	०	०
३४.	वाशिम	८८	७३	८८	५४३.७२	१५	६८.४३	१८१.५७	०
	एकूण	१६५	१३५	६७३	८२२२.२४	३०	५३७६.५१	२७१.५७	१००.००

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण
महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण नागरी व ग्रामीण मंडळ
तक्ता क्रमांक ६
ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम २०२४-२५ (आदिवासी उपाययोजना)

(रुपये लाखात)

अनु- क्रमांक	जिल्हा	सन १९९८-९९ ते २०२२-२३ या कालावधीतील एकूण योजना	पूर्ण झालेल्या योजना	समाविष्ट गावे/वाड्या (संख्या)	योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला एकूण खर्च	अपूर्ण योजना (प्रगती- पथावर)	अपूर्ण योजनेसाठी मार्च २०२३ अखेर झालेला खर्च	अपूर्ण योजने- साठी लागणारा आवश्यक निधी (२०२३-२४)	सन २०२४-२५ मधील अपेक्षित खर्च
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
१.	ठाणे	०	०	०	०	०	०	०	०
२.	पालघर	०	०	०	०	०	०	०	०
३.	रायगड	०	०	०	०	०	०	०	०
४.	रत्नागिरी	०	०	०	०	०	०	०	०
५.	सिंधुदूर्ग	०	०	०	०	०	०	०	०
६.	पुणे	०	०	०	०	०	०	०	०
७.	सातारा	०	०	०	०	०	०	०	०
८.	सांगली	०	०	०	०	०	०	०	०
९.	कोल्हापूर	०	०	०	०	०	०	०	०
१०.	सोलापूर	०	०	०	०	०	०	०	०
११.	नाशिक	०	०	०	०	०	०	०	०
१२.	जळगाव	०	०	०	०	०	०	०	०
१३.	धुळे	०	०	०	०	०	०	०	०
१४.	चंद्रपूर	०	०	०	०	०	०	०	०
१५.	अहमदनगर	०	०	०	०	०	०	०	०
१६.	छ. संभाजीनगर	०	०	०	०	०	०	०	०
१७.	जालना	०	०	०	०	०	०	०	०
१८.	बीड	०	०	०	०	०	०	०	०
१९.	नांदेड	७	७	१२	१३७.११	०	०	०	०
२०.	परभणी	०	०	०	०	०	०	०	०
२१.	हिंगोली	०	०	०	०	०	०	०	०
२२.	लातूर	०	०	०	०	०	०	०	०
२३.	धाराशिव	०	०	०	०	०	०	०	०
२४.	नागपूर	४	४	५	३०१.२९	०	०	०	०
२५.	भंडारा	०	०	०	०	०	०	०	०
२६.	गोंदिया	०	०	०	०	०	०	०	०
२७.	चंद्रपूर	०	०	०	०	०	०	०	०
२८.	गडचिरोली	०	०	०	०	०	०	०	०
२९.	वर्धा	०	०	०	०	०	०	०	०
३०.	अमरावती	०	०	०	०	०	०	०	०
३१.	यवतमाळ	१०	१०	१३	३६६.९०	०	०	०	०
३२.	अकोला	१५	०	५२३	३६८९.०२	१५	१४७०.००	२४००.००	४०००.००
३३.	बुलढाणा	०	०	०	०	०	०	०	०
३४.	वाशिम	०	०	०	०	०	०	०	०
	एकूण	३६	२१	५५३	४४९४.३२	१५	१४७०.००	२४००.००	४०००.००

तक्ता क्रमांक ७

जिल्हा परिषदांकडील पाणी पुरवठा विभागातील नियमित कर्मचारी वर्गाचा तपशील

अनु-क्रमांक	पदनाम	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी (वेतन बँड + ग्रेड वेतन)	७ व्या वेतन आयोगातील सुधारित वेतनश्रेणी (Pay Level in Revised Pay Matrix)	मंजूर पदे
१	२	३	४	५
राजपत्रित गट-अ				
१.	कार्यकारी अभियंता	१५,६००-३९,१०० ६,६००	S-२३ : ६७७००-२०८७००	३४
२.	उपअभियंता (स्थापत्य)	१५,६००-३९,१०० ५,४००	S-२० : ५६१००-१७७५००	३८९
३.	उपअभियंता (यांत्रिकी)	१५,६००-३९,१०० ५,४००	S-२० : ५६१००-१७७५००	६८
राजपत्रित गट-ब				
४.	सहायक भू-वैज्ञानिक	९,३००-३४,८०० ५,०००	S-१९ : ५५१००-१७५१००	३४
५.	कनिष्ठ भू-वैज्ञानिक	९,३००-३४,८०० ४,९००	S-१६ : ४४९००-१४२४००	६८
अराजपत्रित गट-क				
६.	कनिष्ठ अभियंता (स्थापत्य)	९,३००-३४,८०० ४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	२२६६
७.	कनिष्ठ अभियंता (यांत्रिकी)	९,३००-३४,८०० ४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	१०२
८.	सहायक लेखाधिकारी	९,३००-३४,८०० ४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	३४
९.	कक्ष अधिकारी	९,३००-३४,८०० ४,३००	S-१४ : ३८६००-१२२८००	३४
१०.	सहायक आवेदक	५,२००-२०,२०० २,४००	S-८ : २५५००-८११००	३४
११.	वरिष्ठ सहायक	५,२००-२०,२०० २,४००	S-८ : २५५००-८११००	३८९
१२.	वरिष्ठ सहायक (लेखा)	५,२००-२०,२०० २,४००	S-८ : २५५००-८११००	३४
१३.	यांत्रिकी	५,२००-२०,२०० २,४००	S-८ : २५५००-८११००	३४
१४.	रिंगमन	५,२००-२०,२०० २,४००	S-७ : २१७००-६९१००	३४
१५.	कनिष्ठ सहायक	५,२००-२०,२०० १,९००	S-६ : १९९००-६३२००	५९३
एकूण (अ+ब+क)				४१४७

जिल्हा परिषदांकडील बाह्ययंत्रणेमार्फत भरावयाच्या कर्मचारी वर्गाचा तपशील

अनु-क्रमांक	पदनाम	मंजूर पदे
अराजपत्रित गट-ड		
१.	वाहन चालक	४२३
२.	चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी (नाईक, परिचर/शिपाई, चौकीदार, मदतनीस)	८८०
३.	माहिती शिक्षण व सुसंवाद तज्ञ (MSW)	३४
४.	डाटा एन्ट्री ऑपरेटर	४२३
एकूण (१+२+३+४)		१७६०

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण)

राज्यात पेयजल व स्वच्छता विभाग जल शक्ती मंत्रालय, नवी दिल्ली यांच्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार दिनांक २ ऑक्टोबर, २०१४ पासून ते सन २०१९ पर्यंत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) राबविण्यात आले. ग्रामीण भागात स्वच्छता राखणे, उघड्यावर मलविसर्जन करण्याच्या सवयीस प्रतिबंध करणे हा अभियानाचा मुख्य उद्देश होता. या अंतर्गत ग्रामीण महाराष्ट्र सन २०१८ मध्ये हागणदारी मुक्त म्हणून घोषित करण्यात आला.

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ :-

पेयजल व स्वच्छता विभाग जल शक्ती मंत्रालय, नवी दिल्ली यांनी सन २०२०-२१ ते २०२४-२५ या कालावधीत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ राबविण्याच्या मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. सन २०२४-२५ पर्यंत संपूर्ण राज्य हागणदारी मुक्त अधिक (ODF +) मॉडेल बनवणे हा मुख्य उद्देश असून स्वच्छतेमध्ये सातत्य राखण्यासाठी वैयक्तिक शौचालय बांधकाम, सार्वजनिक शौचालय बांधकाम यासोबत खालील घटकांचा समावेश स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ अंतर्गत करण्यात आला आहे.

- घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन
- प्लास्टिक कचरा व्यवस्थापन
- गोबर धन प्रकल्प
- मैला गाळ व्यवस्थापन
- शाश्वत स्वच्छतेच्या अनुषंगाने विविध जन जागृतीचे उपक्रम घेणे
- विविध घटकांना प्रशिक्षण देणे

राज्य मंत्रीमंडळाच्या दि. २८ जूलै, २०२१ च्या बैठकीत राज्यात केंद्र पुरस्कृत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण), टप्पा-२ ही योजना आर्थिक वर्ष २०२०-२१ ते २०२४-२५ या कालावधीत राबविण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. त्याअंतर्गत एकूण रु. १०७७१३८.४८ लक्ष इतक्या रकमेचा प्रकल्प अंमलबजावणी आराखडा तयार करण्यात आला आहे. यामध्ये स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) १५ वा वित्त आयोग, मनरेगा व इतर योजना यांच्या कृतीसंगमाने निधी घ्यावयाचा आहे. त्यानुषंगाने स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ च्या अंमलबजावणीबाबत, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाच्या दि. ११ ऑक्टोबर, २०२१ च्या शासन निर्णयान्वये मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

सन २०२० पासून ते सन २०२३-२४ (मार्च २०२४) पर्यंत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ अंतर्गत पूर्ण झालेली कामे खालील प्रमाणे—

अ. क्र.	घटकाचे नाव	झालेली कामे
१.	वैयक्तिक शौचालय	६१९५५९
२.	सार्वजनिक शौचालय	११५४८
३.	घनकचरा व्यवस्थापन (एकूण गावे) (भौतिक दृष्ट्या पूर्ण)	१६०४६
४.	सांडपाणी व्यवस्थापन (एकूण गावे) (भौतिक दृष्ट्या पूर्ण)	३१६७८
५.	गोबर धन प्रकल्प	१४
६.	प्लास्टिक कचरा व्यवस्थापन प्रकल्प	११
७.	मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प	१
८.	हागणदारी मुक्त अधिक झालेली गावे	३१९०१

सन २०२३-२४ या वर्षात ३१-३-२०२४ पर्यंत स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा-२ अंतर्गत पूर्ण झालेली कामे खालील प्रमाणे—

अ. क्र.	घटकाचे नाव	झालेली कामे
१.	वैयक्तिक शौचालय	१२१६०१
२.	सार्वजनिक शौचालय	२६८०
३.	घनकचरा व्यवस्थापन (एकूण गावे) (भौतिक दृष्ट्या पूर्ण)	१२३३
४.	सांडपाणी व्यवस्थापन (एकूण गावे) (भौतिक दृष्ट्या पूर्ण)	८९९२
५.	गोबर धन प्रकल्प	१४
६.	प्लास्टिक कचरा व्यवस्थापन प्रकल्प	११
७.	मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प	१
८.	हागणदारी मुक्त अधिक झालेली गावे	९३४९

सन २०२४-२५ या वर्षाचा वार्षिक कृती आराखडा जल शक्ती मंत्रालय, नवी दिल्ली यांना सादर करण्यात आला असून त्यास केंद्र शासनाने मान्यता दिली आहे. सदर वार्षिक कृती आराखडा खालील प्रमाणे आहे.

वार्षिक कृती आराखडा २०२४-२५ (रु लाखात)

घटक	उद्दिष्ट	स्व भा मी निधी			१५ वा वित्त आयोग	मनरेगा
		केंद्र हिस्सा	राज्य हिस्सा	एकूण		
घनकचरा व्यवस्थापन	२६९९६	१०७९८.२९	७१४५.५३	१७८६३.८२	२१७२१३.४३	४९०३९.४७
सांडपाणी व्यवस्थापन	२५९१७	८४८१०.३७	५६५४०.२५	१४१३५०.६२	९६९८८.८३	१८२४७.५८
प्लास्टिक कचरा व्यवस्थापन	३३९	३२५४.४०	२१६९.६०	५४२४.००	८६४०.००	०
इंसिनिरेटर	३५९८३	०	०	०	१४३९३.२०	०
गोबर्धन प्रकल्प	२२	६००.००	४००.००	१०००.००	०	०
मैला गाळ व्यवस्थापन	५९०	३१०१५.७१	२०६७७.१४	५१६९२.८५	०	०
एकूण सांडपाणी व घनकचरा व्यवस्थापन	—	१३०३९८.७७	८६९३२.५२	२१७३३९.२९	३३७२३५.४६	६७२८७.०५
वैयक्तिक शौचालय	६९१५३	४९७९.०२	३३१९.३४	८२९८.३६	०	०
सार्वजनिक शौचालय	१२५९९	१५८७४.७४	१०५८३.१६	२६४५७.९०	११३३९.१०	०
माहिती, शिक्षण संवाद	—	४७२६.६४	३१५१.१०	७८७७.७४	०	०
प्रशासकीय बाबी	—	१५७५.५५	१०५०.३६	२६२५.९१	०	०
एकूण प्रकल्प	—	१५७५५४.७२	१०५०३६.४८	२६२५९१.२०	३४८५७४.५६	६७२८७.०५५

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान :-

१. ग्रामीण जनतेचे आरोग्यमान उंचावण्यासाठी सन २०००-२००१ पासून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान राबविण्यात येत आहे. या अभियानां- तर्गत जन जागृतीचा व्यापक कार्यक्रम अंमलात आणण्यात आला. त्यामधून लोकांच्या पुढाकारामध्ये शासनाचा सहभाग असा नवीन विचार विकास योजनांना देण्यात आला. लोकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी या अभियानांतर्गत राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा सुरु केली आहे. या अभियानास लोकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाल्याने, हा कार्यक्रम आता कायमस्वरूपी राबविण्यात येत आहे.

२. स्वच्छ भारत मिशन (ग्रा) टप्पा-२ तसेच विविध उपक्रम व कार्यक्रमांतून सार्वजनिक व वैयक्तिक स्वच्छतेच्या मालमत्ता व साधन-सुविधा निर्माण करण्यात आल्या आहेत. तसेच यापूढेही निर्माण करण्यात येणार आहेत. सदर स्वच्छतेच्या मत्तांची व साधन-सुविधांची निगा राखणे, सुस्थितीत ठेवणे व त्याचा सतत सुयोग्य वापर करणे. यासाठी मनुष्यबळ व निधी उपलब्ध करून, स्वच्छता मत्तांची निर्मिती, दुरुस्ती व देखभाल करणाऱ्या ग्रामस्थ व ग्रामपंचायतींच्या प्रयत्नांची दखल घेवून, त्यांच्या प्रयत्नांकरिता ग्रामपंचायतींना रोख बक्षिसे व सन्मानचिन्ह देवून, त्यांचा गौरव या अभियानांतील स्पर्धेतून करण्यात येतो. स्वच्छतेसंबंधित विहित बाबी या अभियानातील विविध स्पर्धेत समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत. त्यानुषंगाने कार्यपद्धती, गुणांकन निकष, तपासणी पद्धती यांत यथोचित बदल करून, सन २०२२-२३ व त्यापुढील कालावधीत संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान राबविण्यासाठी नव्याने एकत्रित मार्गदर्शक सूचना दिनांक ०७ ऑक्टोबर, २०२२ च्या शासन निर्णयान्वये निर्गमित करण्यात आल्या आहेत.

३. यानुसार संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानातील राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेतर्गत जिल्हा परिषद गट स्तर, जिल्हा परिषद स्तर, विभाग स्तर व राज्य स्तरावर पात्र ग्रामपंचायतींना पुरस्कार देण्यात येतात. या अभियानांतर्गत सांडपाणी व्यवस्थापन, पाणी गुणवत्ता व पाणी व्यवस्थापन आणि शौचालय व्यवस्थापन या स्पर्धांमध्ये पात्र ठरणाऱ्या ग्रामपंचायतींना जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरावर विशेष पुरस्कारही प्रदान करण्यात येतात. संत गाडगेबाबा सन २०२२-२३ या वर्षाकरिता ग्राम स्वच्छता अभियानाकरिता रु. ४९००.०० लक्ष इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला आहे. तसेच अभियानांतर्गत स्वच्छतेसंदर्भातील विविध उपक्रमांमध्ये (प्रत्येक बाबीमध्ये) सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या ग्रामपंचायतीचे ग्रामसेवक, पंचायत समिती व जिल्हा परिषदमधील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन तज्ञ (SWM/LWM/SLWM तज्ञ) पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी, पंचायत समिती तसेच, जिल्हास्तरावर जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) यांना राज्यस्तरावरून प्रशस्तीपत्रक व मानचिन्ह देण्यात येणार आहे.

४. संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानात प्रामुख्याने खालील पुरस्कारांचा समावेश आहे.

(अ) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा पुरस्कार :-

या स्पर्धेतर्गत प्रत्येक स्तरावरील पुरस्कार प्राप्त ग्रामपंचायतींना खालीलप्रमाणे पुरस्कार रकमा प्रदान करण्यात येतात :-

अ.क्र.	पुरस्कार स्तर	पुरस्कार रक्कम		
		प्रथम	द्वितीय	तृतीय
१.	जिल्हा परिषद गट	रु. ६०,०००	०	०
२.	जिल्हास्तर	रु. ६ लक्ष	रु. ४ लक्ष	रु. ३ लक्ष
३.	विभागस्तर	रु. १२ लक्ष	रु. ९ लक्ष	रु. ७ लक्ष
४.	राज्यस्तर	रु. ५० लक्ष	रु. ३५ लक्ष	रु. ३० लक्ष

(ब) विशेष पुरस्कार :- जिल्हा, विभाग व राज्य स्तरावर प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकावर आलेल्या ग्रामपंचायती वगळून, जिल्हा, विभाग व राज्य स्तरावर द्यावयाच्या विशेष पुरस्कारासाठी, खालील निकष विचारात घेवून, ग्रामपंचायतींची निवड करण्यात येवून, पुरस्कार रकमा प्रदान करण्यात येतात.

अ.क्र.	पुरस्काराचे नाव	निवडीचे निकष	बक्षिस रक्कम (रुपये)	
१.	स्व. वसंतराव नाईक पुरस्कार : घनकचरा, सांडपाणी व मैला गाळ व्यवस्थापन.	शासन निर्णय दि. ०७-१०-२०२२ मधील परिशिष्ट-२ मधील अ.क्र. (३) (४) व (५) मधील एकूण ५६ गुणांपैकी जास्त गुण प्राप्त करणारी ग्रामपंचायत.	जिल्हा स्तर विभाग स्तर राज्य स्तर	५०,००० ७५,००० ३,००,०००
२.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर पुरस्कार : पाणी गुणवत्ता व पाणी व्यवस्थापन.	शासन निर्णय दि. ०७-१०-२०२२ मधील परिशिष्ट-२ मधील अ.क्र. (१) मधील एकूण ३४ गुणांपैकी जास्त गुण प्राप्त करणारी ग्रामपंचायत.	जिल्हा स्तर विभाग स्तर राज्य स्तर	५०,००० ७५,००० ३,००,०००
३.	स्व. आबासाहेब खेडकर पुरस्कार : शौचालय व्यवस्थापन.	शासन निर्णय दि. ०७-१०-२०२२ मधील परिशिष्ट-२ मधील अ.क्र. (२) मधील एकूण ६७ गुणांपैकी जास्त गुण प्राप्त करणारी ग्रामपंचायत.	जिल्हा स्तर विभाग स्तर राज्य स्तर	५०,००० ७५,००० ३,००,०००

५. या स्पर्धेतर्गत खालील उपक्रमांमध्ये (प्रत्येक बाबीमध्ये) सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या ग्रामपंचायतीचे ग्रामसेवक, पंचायत समिती व जिल्हा परिषद मधील घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन तज्ञ (SWM/LWM/SLWM तज्ञ) पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी, पंचायत समिती तसेच, जिल्हास्तरावर जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) यांना सुद्धा राज्यस्तरावरून प्रशस्तीपत्रक व मानचिन्ह देऊन सन्मानित करण्यात येणार आहे.

अ.क्र.	उपक्रम/बाब	
१.	संबंधित वर्षात बांधण्यात आलेली वैयक्तिक शौचालय संख्या.	i) जिल्ह्यात सर्वात जास्त संख्येने शौचालय बांधून सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या ग्रामपंचायतीचे ग्रामसेवक. ii) जिल्ह्यात सर्वात जास्त संख्येने शौचालय बांधून सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी.
२.	शौचालयांचे रेट्रोफिटिंगची संख्या	i) जिल्ह्यात सर्वात जास्त संख्येने एक खड्डा शौचालयांचे दोन खड्डा शौचालयात रुपांतर करण्याबाबत सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या ग्रामपंचायतीचे ग्रामसेवक. ii) जिल्ह्यात सर्वात जास्त संख्येने एक खड्डा शौचालयांचे दोन खड्डा शौचालयात रुपांतर करण्याबाबत सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी. iii) राज्यात सर्वात जास्त संख्येने एक खड्डा शौचालयांचे दोन खड्डा शौचालयात रुपांतर करण्याबाबत सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या जिल्ह्याचे, जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता).
३.	वैयक्तिक शौचालय बांधकाम प्रोत्साहन अनुदानाची टक्केवारी	i) जिल्ह्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी. ii) राज्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या जिल्ह्याचे जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता).

अ.क्र.	उपक्रम/बाब	
४.	घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापनांतर्गत पूर्ण झालेल्या कामांची संख्या.	i) जिल्ह्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी. ii) राज्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या जिल्ह्याचे जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) आणि मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
५.	मैला गाळ व्यवस्थापनांतर्गत पूर्ण झालेल्या कामांची संख्या.	i) जिल्ह्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी. ii) राज्यात सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या जिल्ह्याचे जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) आणि मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
६.	जिल्ह्यात व तालुक्यात सर्व गावांत कचरा विलगीकरण लागू करणे, हागणदारीमुक्त अधिक (ODF+) गावांची माहें मार्च अखेर घोषणा करणे.	अ. क्र. ६ ते ८ येथे नमूद प्रत्येक बाबीमध्ये जिल्ह्यातील पंचायत समितीपैकी सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या पंचायत समितीच्या गटविकास अधिकाऱ्यास जिल्ह्याचे जिल्हा समन्वयक (स्वच्छ भारत अभियान) व प्रकल्प संचालक (जल जीवन मिशन)/ उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (पाणी व स्वच्छता) आणि मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
७.	संपूर्ण जिल्ह्यात व तालुक्यात प्लॅस्टिक कचरा संकलन/वर्गीकरण व व्यवस्थापन.	—वरीलप्रमाणे—
८.	गोबरधन प्रकल्प पूर्णपणे कार्यान्वित करणे.	—वरीलप्रमाणे—

६. दिनांक ०७ ऑक्टोबर, २०२२ शासन निर्णयातील परिशिष्ट-३ नुसार सन २०२२-२३ करिता संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाचे वेळापत्रक खालीलप्रमाणे आखण्यात आले आहे.

अ.क्र.	कार्यक्रम/बाब	कालावधी	दिनांक ०७ ऑक्टोबर, २०२२ शासन निर्णयातील परिच्छेद क्रमांक
१.	अभियान घोषणा व बैठकांचे आयोजन.	११ ऑक्टोबर ते १८ ऑक्टोबर	३ (i)
२.	ग्रामपंचायत स्तर समिती गठण व कृती कार्यक्रम निश्चिती करणे, त्याची अंमलबजावणी करणे आणि परिशिष्ट-२ नुसार स्वयंमूल्यांकन सादर करणे.	१९ ऑक्टोबर ते १५ नोव्हेंबर	३ (ii) ३ (iii) ३ (iii) (a) ३ (iii) (b)
३.	जिल्हा परिषद गट स्तर स्पर्धा व तपासणी.	२१ नोव्हेंबर ते २१ डिसेंबर	३ (iv) ३ (iv) (a) ३ (iv) (b)
४.	जिल्हा परिषद गट स्तर पुरस्कार वितरण समारंभ.	१२ जानेवारी	३ (iv) (b)
५.	जिल्हा स्तर तपासणी.	२२ डिसेंबर ते ६ जानेवारी	३ (v)
६.	जिल्हा स्तर पुरस्कार वितरण समारंभ.	२६ जानेवारी	३ (v)
७.	विभागीय स्तरावरील तपासणी.	७ जानेवारी ते ३० जानेवारी	३ (vi)
८.	विभाग स्तरावरील सत्कार सोहळा.	२३ फेब्रुवारी	३ (vii)
९.	राज्यस्तरीय तपासणी व अहवाल सादर करणे.	६ फेब्रुवारी ते २८ फेब्रुवारी	३ (viii)
१०.	अंतिम निवड.	४ मार्च ते ३१ मार्च	३ (ix)
११.	राज्यस्तरीय पुरस्कार वितरण समारंभ.	२२ एप्रिल	३ (x)

सन २०२२-२३ पर्यंतच्या अभियानाची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	शासन निर्णय	अभियानाची अंमलबजावणी दिनांक १५-०२-२०२३ पर्यंतची माहिती
१.	सन २०१८-१९ संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान- शासन निर्णय दिनांक २५ एप्रिल, २०१८	ग्रामपंचायत प्रभाग, जिल्हा परिषद गट, जिल्हा, विभाग व राज्यस्तर स्पर्धा संपन्न झालेल्या आहेत.
२.	सन २०१९-२० संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान- शासन निर्णय दिनांक २३ जुलै, २०१९	ग्रामपंचायत प्रभाग, जिल्हा परिषद गट, जिल्हा, विभाग व राज्यस्तर स्पर्धा संपन्न झालेल्या आहेत.
३.	सन २०२०-२१ व २०२१-२२ करिता एकत्रित संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान- शासन निर्णय दिनांक २५ नोव्हेंबर, २०२१	विभागस्तरावरील संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राज्य स्तरावर पात्र ठरलेल्या ग्रामपंचायतींची तपासणी कार्यवाही सुरु आहे.
४.	२०२२-२३ संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान- शासन निर्णय दिनांक ७ ऑक्टोबर, २०२२	विभागस्तरावरील संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राज्य स्तरावर पात्र ठरलेल्या ग्रामपंचायतींची तपासणी कार्यवाही सुरु आहे.

तक्ता क्रमांक ८

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण

महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामधील नियमित आस्थापनेवरील मंजूर पदे दर्शविणारे प्रपत्र (२०२३-२४)

अ.क्र.	संवर्ग	६ व्या वेतन आयोगातील वेतनश्रेणी		७ व्या वेतन आयोगातील सुधारीत वेतनश्रेणी	एकूण पदे
		वेतन बॅन्ड Pay Band	ग्रेड वेतन Grade Pay	Pay Level in Revised Pay Matrix	
१	२	३	४	५	६
१.	सदस्य सचिव (प्रशासन)	पीबी-४: ३७,४००-६७,०००	१०,०००	एस-३० : १,४४,२००-२,१८,२००	१
२.	मुख्य अभियंता	पीबी-४: ३७,४००-६७,०००	८,९००	एस-२९ : १,३९,१००-२,१६,६००	६
३.	संचालक (वित्त)	पीबी-४: ३७,४००-६७,०००	८,९००	एस-२९ : १,३९,१००-२,१६,६००	१
४.	मुख्य प्रशासकीय अधिकारी	पीबी-३: १५,६००-३९,१००	७,६००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२००	१
५.	उप मुख्य लेखाधिकारी	पीबी-३: १५,६००-३९,१००	७,६००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२००	२
६.	अधीक्षक अभियंता (स्थापत्य)	पीबी-३: १५,६००-३९,१०० पीबी-४: ३७,४००-६७,००० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	७,६०० ८,७००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२०० एस-२७ : १,१८,५००-२,१४,१०० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	२१
७.	अधीक्षक अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-३: १५,६००-३९,१०० पीबी-४: ३७,४००-६७,००० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	७,६०० ८,७००	एस-२५ : ७८,८००-२,०९,२०० एस-२७ : १,१८,५००-२,१४,१०० (२० टक्के पदांसाठी निवडश्रेणी)	२
८.	आस्थापना अधिकारी (दक्षता)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१
९.	कार्यकारी अभियंता (स्थापत्य)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	५७
१०.	कार्यकारी अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१४
११.	प्रशासकीय-नि-आस्थापना अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
१२.	वरिष्ठ लेखा अधिकारी	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	३
१३.	अंतर्गत लेखापरीक्षा अधिकारी	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	६
१४.	कायदा व कामगार अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,६००	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	१
१५.	कक्ष अधिकारी/विशेष अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	८
१६.	लेखा अधिकारी	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१९
१७.	उप अभियंता/सहायक कार्यकारी	पीबी-३ : १५,६००-३९,१०० अभियंता/सहायक अभियंता अभियंता श्रेणी-१ (स्थापत्य)	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	२४१
१८.	उप विभागीय अधिकारी/ उप अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१००	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	३४
१९.	उच्च श्रेणी लघुलेखक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१८
२०.	सहायक अभियंता (श्रेणी-२) (स्थापत्य)	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२३५
२१.	सहायक अभियंता (श्रेणी-२) (यांत्रिकी)	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,४००	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	३१
२२.	कार्यासन अधिकारी/अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२०
२३.	भांडार अधीक्षक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	४
२४.	सहा. लेखाधिकारी/मुख्य लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२९
२५.	कनिष्ठ अभियंता/शाखा अभियंता (स्थापत्य)	पीबी-२ : ९,३००-३४,८०० पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३०० ४,४००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८०० एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३०० (विहित कालावधीच्या सेवेनंतर)	७०७
२६.	कनिष्ठ अभियंता/शाखा अभियंता (यांत्रिकी)	पीबी-२ : ९,३००-३४,८०० पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३०० ४,४००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८०० एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३०० (विहित कालावधीच्या सेवेनंतर)	८७
२७.	विभागीय लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	५१
२८.	वीज पर्यवेक्षक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	१
२९.	प्रथम लिपिक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	६४
३०.	निम्न श्रेणी लघुलेखक	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,३००	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	२९
३१.	उप लेखापाल	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	३७
३२.	भांडारपाल	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	३३
३३.	उभारक (इरेक्टर)	पीबी-२ : ९,३००-३४,८००	४,२००	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	२
३४.	गाळणी निरीक्षक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,८००	एस-१० : २९,२००-९२,३००	१

तक्ता क्र. ८ (चालू)

१	२	३	४	५	६
३५.	आरेखक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२०० पीबी-२ : ९,३००-३४,८०० (४ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२,८०० ४,३००	एस-१० : २९,२००-९२,३०० एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८०० (४ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२०
३६.	सहा. आरेखक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२०० पीबी-२ : ९,३००-३४,८०० (५ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	२,४०० ४,२००	एस-८ : २५,५००-८१,१०० एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४०० (५ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)	१४८
३७.	वरिष्ठ लिपिक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	३८१
३८.	पाणीपट्टी अधीक्षक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
३९.	स्थापत्य अभियांत्रिकी सहायक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१५१
४०.	विजतंत्री	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१७
४१.	पाणी अभियंता	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
४२.	प्रमुख मीटर दुरुस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,४००	एस-८ : २५,५००-८१,१००	१
४३.	अनुरेखक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२०० पीबी-१ : ५,२००-२०,२०० (७ वर्षांनंतर)	२,००० २,४००	एस-७ : २१,७००-६९,१०० एस-८ : २५,५००-८१,१०० (७ वर्षांनंतर)	१९७
४४.	यांत्रिकी	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१
४५.	प्रयोगशाळा सहायक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	२,०००	एस-७ : २१,७००-६९,१००	१
४६.	लिपिक-नि-टंकलेखक/ कनिष्ठ लिपिक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	८७४
४७.	सहा. भांडारपाल	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	६०
४८.	मीटर वाचक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१६
४९.	मिस्त्री	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१०
५०.	वाहन चालक	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१३१
५१.	पंपचालक (पंप ऑपरेटर)	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	३७
५२.	जोडारी	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	३८
५३.	मीटर दुरुस्तीकार	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५४.	गवंडी	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५५.	तारतंत्री	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	५
५६.	लाईनमन	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	१
५७.	पाणीपट्टी वसुलीकार	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,९००	एस-६ : १९,९००-६३,२००	४
५८.	बांधणीकार	पीबी-१ : ५,२००-२०,२००	१,८००	एस-५ : १८,०००-५६,९००	२
५९.	तेलवाला	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	१
६०.	दप्तरी	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	१६
६१.	नाईक	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	३
६२.	लोहमुद्रक-नि-चक्रमुद्रक	१ एस : ४,४४०-७,४४० यंत्रचालक (फेरोप्रिंटर)	१,६००	एस-३ : १६,६००-५२,४००	२
६३.	माळी	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	६
६४.	शिपाई	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	४७९
६५.	चौकीदार	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	९५
६६.	हमाल	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	६
६७.	मदतनीस	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	८
६८.	मजूर	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	१११
६९.	चावीवाला/व्हॉल्वमन	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	९
७०.	सफाईगार	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
७१.	स्वच्छक	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
७२.	खलाशी	१ एस : ४,४४०-७,४४०	१,३००	एस-१ : १५,०००-४७,६००	२
				एकूण	४६१५
७३.	कार्यकारी अभियंता (स्था.)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१०० (जिल्हा परिषद)	६,६००	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	३४
७४.	उप अभियंता (स्था.)	पीबी-३ : १५,६००-३९,१०० (जिल्हा परिषद)	५,४००	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	३८९
				एकूण	४२३
				सर्व एकूण	५०३८

भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा

१. यंत्रणेची रचना :-

१.१ महाराष्ट्र शासनाने आंतरराष्ट्रीय विकास संस्थेशी (जागतिक बँक प्रकल्प) केलेल्या कृषी पत प्रकल्प कराराची परिणती म्हणून भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा दिनांक १६ जुलै, १९७१ पासून अस्तित्वात आली. कृषी विभाग, भू-विज्ञान व खनिकर्म संचालनालय तसेच पाटबंधारे विभाग यांचेमार्फत करण्यात येणाऱ्या भूजल सर्वेक्षण व विकास याबाबतची कामे सदर यंत्रणेकडे सोपविण्यात आली. सुरुवातीला ही यंत्रणा भू-विज्ञान व खनिकर्म संचालनालयाचा एक घटक होता. परंतु, दिनांक १५ नोव्हेंबर, १९७२ पासून ह्या यंत्रणेला पद्धतशीर व शास्त्रीय तत्वावर खालील योजना कार्यान्वित करण्यासाठी संचालनालयाचा स्वतंत्र दर्जा देण्यात आला :-

(अ) भूजल विषयक सर्वेक्षण करणे.

(ब) भूजलाचे मूल्यांकन, भूजल संवर्धन, भूजल व्यवस्थापन.

१.२ भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेचे मुख्यालय पुणे येथे आयुक्तांच्या नियंत्रणाखाली आहे. पुणे, नागपूर, औरंगाबाद, नाशिक, अमरावती व कोकण नवी मुंबई येथे उपसंचालकांची विभागीय कार्यालये असून, त्यांच्या नियंत्रणाखाली त्या विभागातील जिल्हे आहेत. या यंत्रणेची सर्व जिल्ह्यात कार्यालये आहेत.

भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेच्या मुख्यालयात खालील शाखांचा समावेश आहे—

(अ) सर्वेक्षण शाखा

(ब) संशोधन व विकास कक्ष

(क) जलविज्ञान प्रकल्प

(ड) आवेधन शाखा

अटल भूजल योजना

(अ) सर्वेक्षण शाखा

सर्वेक्षणाच्या प्रमुख योजना—

१. सिंचन विहिरींसाठी अर्थसहाय्य बँकांची प्रकरणे
२. स्थानिक भूजल सर्वेक्षण
३. वाळू उत्खनन सर्वेक्षण प्रकरणे
४. राज्यातील टंचाई सदृश्य स्थितीचा अभ्यास

१. सिंचन विहिरींसाठी अर्थसहाय्य बँकांची प्रकरणे :-

सिंचन विहिरी खोदण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य सहकारी कृषि व ग्रामीण विकास बँकेमार्फत तसेच राष्ट्रीय बँकेमार्फत अर्थसहाय्य दिले जाते. विहिरी खोदण्यासाठी जागा निवडीकरिता मार्गदर्शक तत्वे सर्व बँकांना कळविण्यात आली आहेत. तथापि, काही विशिष्ट क्षेत्रात पाणी उपलब्धतेबाबत खात्री नसल्यास अशी प्रकरणे जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक कार्यालयाकडे कळविली जातात. त्यानुसार प्रत्यक्ष सर्वेक्षण करून योग्यतेबाबत दाखला दिला जातो. सर्वसाधारणपणे रब्बी हंगामाअखेर विहिरींना पाणी उपलब्ध राहण्याच्या शक्यतेचा अभ्यास करून दाखले देण्यात येतात.

ऑक्टोबर २०२३ अखेरपर्यंत एकूण ३५,४२४ प्रकरणांचे दाखले देण्यात आले आहेत.

२. स्थानिक भूजल सर्वेक्षण :-

जिल्ह्यातील शासकीय, अशासकीय तसेच इतर संस्था अगर वैयक्तिकरित्या मागणी केल्याप्रमाणे प्रत्यक्ष सर्वेक्षण करून भूजल उपलब्धतेचा अहवाल दिला जातो. भूजल सर्वेक्षणासाठी रुपये १,०००/- व भूभौतिक सर्वेक्षणासाठी रुपये १,५००/- शुल्क आकारणी केली जात होती. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाकडील शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण क्र. ०१९९/प्रक्र-६५/पापु-१५, दिनांक २४ जानेवारी २०२२ अन्वये भूजल सर्वेक्षणासाठी रु. २,५००/- व भूभौतिक सर्वेक्षणासाठी रु. ५,०००/- शुल्क आकारणी केली जात आहे.

सन १९९२-१९९३ पासून ते ऑक्टोबर २०२३ अखेरपर्यंत एकूण रुपये ८३५.८५ लक्ष इतके सर्वेक्षण शुल्क यंत्रणेला प्राप्त झाले आहे.

३. वाळू उत्खनन सर्वेक्षण प्रकरणे :-

नदीतील वाळूचे उत्खनन करतांना अस्तित्वातील भूजल स्रोतावर त्याचा परिणाम होतो की नाही, याबाबत जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक कार्यालयाकडून सर्वेक्षण करून संबंधित जिल्हाधिकारी यांना दाखले देण्यात येतात. ऑक्टोबर २०२३ अखेरपर्यंत ९३,५९६ प्रकरणे प्राप्त झाली. त्यापैकी ८५,२५० प्रकरणांचे सर्वेक्षण करून ६३,३६४ प्रकरणांचे दाखले जिल्हाधिकारी यांना सादर करण्यात आले.

महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्रमांक गौखनि-१०/२०८/प्र. क्र.-३२/ख, दिनांक २५ ऑक्टोबर २०१० अन्वये लिलाव झालेल्या वाळू स्थळांचे (प्रकरण) प्रत्येकी रुपये ५,०००/- याप्रमाणे सर्वेक्षण शुल्क लिलाव धारकाकडून यंत्रणेकडे जमा होते. ऑक्टोबर २०२३ अखेरपर्यंत एकूण रुपये १३९३.१७ लक्ष जमा होणे अपेक्षित आहे.

४. राज्यातील टंचाई सदृश्य स्थितीचा अभ्यास :-

दरवर्षी राज्यात माहे ऑक्टोबर अखेर झालेले पर्जन्यमान आणि निरीक्षण विहिरीतील भूजल स्थिर पातळी याचा अभ्यास करून संभाव्य पाणी टंचाई अहवाल, जिल्हा वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक यांचेमार्फत तयार करून सदर अहवाल जिल्हाधिकारी यांना सादर केला जातो. या अहवालानुसार माहे ऑक्टोबर ते जून या कालावधीतील टप्पानिहाय (ऑक्टोबर ते डिसेंबर टप्पा-१, जानेवारी ते मार्च टप्पा-२ व एप्रिल ते जून टप्पा-३) संभाव्य टंचाई भासणारी गावे/वाड्यांची यादी जिल्हाधिकाऱ्यांना सादर करण्यात येते.

राज्यात पाणी टंचाई काळात भूजलावरच अवलंबून राहावे लागते. अशावेळी पिण्याच्या पाण्यासाठी किमान भूजल उपलब्ध करून देता यावे, यासाठी विशिष्ट कालावधीकरिता जिल्हा प्राधिकरणामार्फत पाणी टंचाई क्षेत्र घोषित करण्याची महाराष्ट्र भूजल (विकास व्यवस्थापन) अधिनियम, २००९ मधील कलम २५ नुसार तरतूद करण्यात आलेली आहे. तसेच त्या काळात सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याचे स्रोत घोषित करणे व स्रोताच्या प्रभाव क्षेत्रामधील किंवा सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतापासून १ कि.मी. अंतरामध्ये, यापैकी जे अधिक असेल अशा क्षेत्रातील विहिरी तात्पुरत्या स्वरूपात बंदीची तरतूद कलम-२६ नुसार करण्यात आलेली आहे.

(ब) संशोधन व विकास कक्ष

१. भूजल उपलब्धता :-

भौगोलिक परिस्थिती व भूपृष्ठीय स्थितीच्या आधारे राज्यातील संपूर्ण भूभागाची प्राथमिक स्वरूपाची विभागणी १५३५ पाणलोट क्षेत्रात करण्यात आलेली आहे. ही पाणलोट क्षेत्रे १५ नद्यांच्या उपखोऱ्यांत विभागण्यात आलेली असून, भूजल मूल्यांकन पाणलोट क्षेत्र संकल्पनेवरच करण्यात येत आहे. केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार प्रत्येक पाणलोट क्षेत्रातील भूजलाचे वार्षिक पुनर्भरण व उपसा, या बाबींचा अभ्यास करून भूजलाचा अंदाज बांधण्यात येतो. भारत सरकारच्या भूजल अंदाज समिती २०१५ च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार वर्ष २०२२ मध्ये बांधण्यात आलेल्या भूजल अंदाजानुसार १५३५ पाणलोट क्षेत्रांपैकी ६३ पाणलोट क्षेत्रे अतिशोषित (Over Exploited), ३० शोषित (Critical) व २७४ अंशतः विकसीत (Semi Critical) या वर्गावरील मोडतात. भूजल अंदाजाचा गोषवारा खालीलप्रमाणे आहे—

१. राज्यात भूजल मूल्यांकनासाठी विचारात घेण्यात आलेले जिल्हे	—	३४
२. राज्यातील एकूण पाणलोट क्षेत्रांची संख्या	—	१५३५
३. राज्यातील एकूण तालुके	—	३५३
४. निव्वळ वार्षिक उपलब्धी (दशलक्ष घन मीटर)	—	३२.२८
५. एकूण वार्षिक उपसा (दशलक्ष घन मीटर)	—	१६.७६
६. सिंचनासाठी वार्षिक भूजल उपसा (दशलक्ष घन मीटर)	—	१५.४०
७. अस्तित्वातील सिंचन विहिरींची संख्या	—	२४,३८,८४४
८. अतिशोषित पाणलोट क्षेत्रे (१०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)	—	६३
९. शोषित पाणलोट क्षेत्रे (९० ते १०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)	—	३०
१०. अंशतः शोषित पाणलोट क्षेत्रे (७० ते १०० टक्के उपसा होत आलेले पाणलोट क्षेत्र)	—	२७४
११. सुरक्षित पाणलोट क्षेत्रे (७० टक्के पेक्षा कमी उपसा असलेले)	—	११६४
१२. निकृष्ट गुणवत्ता असलेले पाणलोट क्षेत्रे	—	४
१३. भूजल उपसाची टक्केवारी	—	५४.६८ टक्के

२. जलवेधशाळा :-

राज्यात वेगवेगळ्या कृषी हवामान क्षेत्रात व प्रातिनिधिक भूगर्भीय स्थिती असणाऱ्या क्षेत्रातील जलशास्त्रीय व भूजलशास्त्रीय परिमाणांची प्रत्यक्ष मोजणी करून विविध निष्कर्ष काढण्यासाठी व त्यानुसार भूजल अंदाजासाठीचे निकष निश्चित करण्यासाठी १९७४ साली ८ व तदनंतर २ अशा एकूण १० जलवेधशाळांची स्थापना करण्यात आली असून, तेथे जलशास्त्रीय व भूजल शास्त्रीय परिमाणांची मोजणी दरवर्षी करण्यात येते.

३. महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन)-अधिनियम २००९ :-

पुरवठा व मागणी व्यवस्थापन उपाययोजनामार्फत वापरकर्त्यांच्या विविध प्रवर्गाकरिता विहित दर्जाच्या भूजलाचा कायम, समन्यायी आणि पुरेसा पुरवठा सुकर करणे आणि त्याची खातरजमा करणे, सार्वजनिक पिण्याच्या स्रोतांचे जतन करणे आणि महाराष्ट्र राज्यात भूजलाच्या समुपयोजनांचे सामुहिक सहभागाने व्यवस्थापन व विनियमन करण्यासाठी राज्य भूजल प्राधिकरण आणि जिल्हास्तरीय प्राधिकरणे स्थापन करणे, त्यांच्याशी संबंधित व अनुषंगीक बाबींची तरतूद करणे या सर्वकष प्रयोजनास्तव महाराष्ट्र राज्यामध्ये महाराष्ट्र शासन राजपत्र, असाधारण भाग-४ दिनांक ३ डिसेंबर २०१३ (२०१३ चा अधिनियम क्र. २६) अन्वये अधिसूचना जारी होऊन महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम २००९ हा कायदा, दिनांक १ जून २०१४ पासून राज्यात लागू झालेला आहे.

सदर अधिनियमांतर्गत भूजलाचा विकास, व्यवस्थापन व विनियमन करण्याकरिता **त्रिस्तरीय व्यवस्था** निर्माण करण्यात आलेली आहे. त्यानुसार राज्यस्तरावर मा. मुख्यमंत्री यांचे अध्यक्षतेखाली राज्य पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन परिषद, जिल्हा स्तरावर मा. पालकमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा पाणलोट क्षेत्र जलसंपत्ती समिती याप्रमाणे समित्यांची व्यवस्था असणार आहे. अंमलबजावणी योग्यरितीने व्हावी यासाठी राज्यस्तरावर राज्य भूजल प्राधिकरणाकडेच राज्य भूजल प्राधिकरणाची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे. तर जिल्हास्तरावर महसूल विभागाच्या सर्व प्रांत अधिकाऱ्यांना जिल्हा प्राधिकारी म्हणून प्राधिकृत करण्यात आले आहे.

महाराष्ट्र भूजल विकास व व्यवस्थापन अधिनियम २००९ च्या प्रभावी अंमलबजावणीकरिता तांत्रिक समन्वयाची जबाबदारी भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेवर सोपविण्यात आली असून, यंत्रणेस खालील महत्वाच्या जबाबदाऱ्या सोपविण्यात आल्या आहेत.

- (१) मूळ पाणलोट क्षेत्र किंवा जलप्रस्तर शोधून काढणे व त्यांचा आराखडा करणे.
- (२) सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे प्रभाव क्षेत्र शोधणे व त्याचा आराखडा तयार करणे.
- (३) भूजल वापर योजना तयार करणे.
- (४) एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र विकास व व्यवस्थापन योजना तयार करणे.
- (५) सर्व स्तरीय समित्यांना तांत्रिक सहाय्य करणे.

उपरोक्त सर्व स्तरीय समित्या व भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडे अधिनियमांतर्गत सोपविण्यात आलेली कार्ये पार पाडण्यासाठी राज्य शासन आवश्यकतेनुसार भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा यांना अनुदान व आगाऊ रकमा उपलब्ध करून देतील अशी तरतूद या अधिनियमात करण्यात आली आहे.

४. महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन)-मसुदा नियम २०१८ :-

महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) २००९ ची प्रयोजने पार पाडण्याकरिता मसुदा नियम २०१८ तयार करण्यात आलेले आहे. सदर मसुदा नियम दिनांक २५-०७-२०१८ रोजी हरकती व सूचना प्राप्त करून घेण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्यात आले होते. या मसुदा नियमात एकूण ४३ नियम व ११९ उपनियम असून त्या नियमांवर हरकती/सूचना देण्याकरिता दिनांक ३०-०९-२०१८ पर्यंत मुदत देण्यात आली होती. मसुदा नियमांवर शासनाला प्राप्त हरकती/सूचना विचारात घेण्यासाठी अभिप्राय देण्याकरिता पाणी व स्वच्छता विभागाच्या दिनांक १५-०९-२०१८ च्या शासन निर्णयाद्वारे समिती नेमून अहवाल सादर करण्याकरिता दिनांक ३०-११-२०१८ पर्यंत मुदत देण्यात आली होती. याबाबतचा अहवाल समितीने दिनांक ३०-११-२०१८ रोजी शासनाला सादर केला. प्राप्त झालेल्या हरकती/सूचनांनुसार विविध विभागांशी संबंधित मुद्यांबाबत संमती/अभिप्राय घेण्यात आले व त्यानुसार सुधारित मसुदा नियम तयार करण्यात आले.

राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प

जलविज्ञान प्रकल्प चा पुढील टप्पा म्हणजेच **राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प टप्पा-२** आहे. राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प हा जागतिक बँकेच्या अर्थसहाय्याने राबविण्यात येत आहे. या प्रकल्पातील महाराष्ट्र भूजल या घटकाची अंमलबजावणी करण्यासाठी भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा ही अंमलबजावणी यंत्रणा आहे. सदरील प्रकल्प हा ८ वर्षांच्या कालावधीसाठी असून त्यास रुपये २७.०० कोटीची केंद्र शासनाची मान्यता मिळालेली आहे.

तक्ता क्र. ९

प्रशासन शाखा

संचालनालय, भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेतील कर्मचारीविषयक गोषवारा

अनुक्रमांक	पदनाम मधील वेतन स्तर	सुधारित वेतन मॅट्रिक्स	मंजूर पदसंख्या
१	२	३	४
	राजपत्रित गट-अ		
१.	संचालक	संवर्ग पद	१
२.	अतिरिक्त संचालक	एस-२७ : १,१८,५००-२,१४,१००	१
३.	सहसंचालक	एस-२६ : ८२,२००-२,११,५००	२
४.	सहसंचालक (अभियांत्रिकी)	एस-२६ : ८२,२००-२,११,५००	१
५.	उपसंचालक	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	८
६.	मुख्य खोदन अभियंता	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	२
७.	वरिष्ठ भूवैज्ञानिक	एस-२२ : ६०,०००-१,९०,८००	५४
८.	मुख्य भूभौतिकतज्ञ	एस-२३ : ६७,७००-२,०८,७००	१
९.	वरिष्ठ खोदन अभियंता	एस-२२ : ६०,०००-१,९०,८००	७
१०.	वरिष्ठ भूभौतिक तज्ञ	एस-२१ : ५७,१००-१,८०,८००	६
११.	वरिष्ठ रसायनी	एस-२१ : ५७,१००-१,८०,८००	१
१२.	सहायक संचालक (मवि व लेसे)	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
१३.	प्रशासन अधिकारी	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	१
१४.	उपअभियंता (यांत्रिकी)	एस-२० : ५६,१००-१,७७,५००	८
		एकूण	९४
	राजपत्रित गट-ब		
१५.	सहायक भूवैज्ञानिक	एस-१९ : ५५,१००-१,७५,१००	१०२
१६.	सहायक भूभौतिक तज्ञ	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	७
१७.	कनिष्ठ भूवैज्ञानिक	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	१३५
१८.	सहायक रसायनी	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	७
१९.	सहायक प्रशासन अधिकारी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	६
२०.	लेखा अधिकारी	एस-१६ : ४४,९००-१,४२,४००	७
२१.	सहायक अभियंता (स्थापत्य)	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१
२२.	सिस्टीम ॲनालिस्ट	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१
		एकूण	२६६
	अराजपत्रित गट-क		
२३.	कनिष्ठ भूभौतिक तज्ञ	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१३
२४.	कनिष्ठ रसायनी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	१६१
२५.	लघुलेखक (उच्च श्रेणी)	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००	२
२६.	उपलेखापाल (वित्त विभाग)	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	४२
२७.	तांत्रिक अधिकारी	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	४२
२८.	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००	१२
२९.	कार्यालय अधीक्षक	एस-१३ : ३५,४००-१,१२,४००	८

तक्ता क्र. १२-(चालू)

१	२	३	४	५
३०.	कनिष्ठ अभियंता	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००		२४
३१.	प्रोग्रामर	एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८००		१
३२.	भौगोलिक माहिती प्रणाली अधिकारी	एस-१५ : ४१,८००-१,३२,३००		७
३३.	भौगोलिक माहिती प्रणाली वरिष्ठ सहायक	एस-१० : २९,२००-९२,३०० एस-१४ : ३८,६००-१,२२,८०० (४ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)		४१
३४.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८ : २५,५००-८१,१००		५३
३५.	लघुटंकलेखक	एस-८ : २५,५००-८१,१००		११
३६.	सहाय्यक आवेधक	एस-८ : २५,५००-८१,१००		३२
३७.	दोरखंडवाला (रिंगमन)	एस-७ : २१,७००-६९,१००		१६
३८.	भौगोलिक माहिती प्रणाली सहाय्यक	एस-७ : २१,७००-६९,१०० एस-८ : २५,५००-८१,१०० (७ वर्षांच्या अर्हताकारी सेवेनंतर)		७६
३९.	कनिष्ठ लिपिक	एस-६ : १९,९००-६३,२००		१०५
४०.	प्रयोगशाळा सहाय्यक	एस-६ : १९,९००-६३,२००		७
			एकूण	६५३
		गोषवारा-		
		राजपत्रित गट-अ		९४
		राजपत्रित गट-ब		२६६
		अराजपत्रित गट-क		६५३
			एकूण	१,०१३

बाह्य यंत्रणेद्वारे भरावयाची पदे-

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, शासन निर्णय दिनांक २४-४-२०२३ अन्वये सुधारित आकृतीबंधानुसार वाहन चालक व चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी या प्रयोजनार्थ सेवा बाह्ययंत्रणेद्वारे भरण्यास मान्यता देण्यात आली असून बाह्ययंत्रणेद्वारे घ्यावयाच्या मनुष्यबळाचा तपशील पुढीलप्रमाणे-

वाहन चालक	१२२
चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी (बहुदेशीय कर्मचारी)	१७८
एकूण	३००